

Taboes op televisie

Televisie als de psychiater van de neurotische samenleving

Naam: Emina Zorlak
Studentennummer: 3001121

MA-scriptie
Studie: Film en Televisiewetenschappen
Begeleider: Rob Leurs
Tweede corrector: Judith Keilbach
Studiejaar: 2010-2011
Datum: 31 juli 2011

Inhoudsopgave

	Blz.
Inleiding: Het onbehagen in de cultuur; homo homini lupus	2
1. Maatschappelijke/wetenschappelijke discussie	6
1.1 Taboe, 100 gevoelens waar Nederlanders zich voor schamen	6
1.2 Piet Hein Donner; ‘taboes zijn er niet voor niets’	7
1.3 Hedendaagse filosofische visies	8
1.4 Oude filosofische visies; Bataille en Foucault	10
1.5 Maatschappelijke reacties op transgressie	12
2. Taboes; de psychoanalyse en het belang van praten	13
2.1 Driften en taboes	14
2.2 Objectbezetting en cultuur	16
2.3 Dromen	17
2.4 Bespreken van taboes; een helend proces	17
2.5 Praten; de oplossing tegen Terror Management Theorie	18
2.6 Publieke openbaarheid	20
3. Welke functie heeft het medium televisie en waar ligt dat aan?	23
3.1 Televisie; een venster op de wereld	23
3.2 Televisie; uitdager van en middel tot moraal	26
3.3 Televisie als therapie	28
4. Televisie vanuit psychoanalytisch perspectief	30
4.1 Televisie als droom	30
5. Hoe kan televisie ons helpen?	31
5.1 Als catharsis voor oerdriften	32
5.2 Een nieuwe kijk op taboes; catharsis van schuld en schaamte	33
5.3 Lof der onaangepastheid!	34
6. Weerlegging van een aantal tegenargumenten	36
6.1 Media maken taboes	36
6.2 Verneder TV	37
7. Conclusie	38
Methodologie	39
Literatuurlijst	41
Bijlage	45

Het onbehagen in de cultuur; homo homini lupus

Agressie, woede, lust; het zijn allemaal verlangens die menselijk zijn en die ieder van ons wel eens heeft. Het moment dat je bij een ruzie iemand graag een klap zou willen geven of wanneer je tijdens een vergadering op het werk het liefst in een hotel de kleren van je collega's lijf zou willen rukken. Echter, wanneer we zouden gehoorzamen aan deze diepste verlangens, zouden we onaanvaardbaar gedrag tonen tegenover de medemens en zouden er situaties kunnen ontstaan met gevolgen waar de maatschappij misschien niet tegen bestand is. Want hoe ontwikkelt zich de situatie verder nadat je iemand hebt geslagen of waar je mee naar bed bent geweest? We zouden leven in onzekerheid en hier kunnen wij mensen blijkbaar niet tegen, want we hebben overal 'codes' of gedragsregels voor opgesteld en in elke sociale omgeving, zoals huis, school, werk of hobby, zijn er weer andere 'rollen' die mensen aannemen om zichzelf en elkaar voor de diepe verlangens te behoeden. Want als we aan de verlangens toegeven, zitten daar altijd consequenties aan vast. Deze diepe verlangens worden ook wel 'driften' genoemd. Psycholoog Sigmund Freud heeft zich hierin verdiept en zegt dat het driftmatige ons de samenhang verschaft tussen lichaam en ziel.

De drift is namelijk de psychische representatie van de prikkels die hun ontstaan vinden in het inwendig-lichamelijke en die zich door de samenhang tussen lichaam en ziel in het psychische doen gelden.(...) Driftbevrediging is dan ook de economische opgave van ons leven, het natuurlijke doel waarop ons leven is gericht en op het bereiken waarvan ons leven is ingericht.¹

Sociale relaties moeten worden geregeld als mensen zich geestelijk willen ontwikkelen. Dat betekent dat het individuele driftleven moet terugtreden en dat 'gemeenschapsvorming die voor elke cultuurvorming een voorwaarde is, verlies van vrijheid inhoudt.'² Omdat iedereen streeft naar veiligheid en zelfbehoud, willen we liever niet samenleven met mensen die wolven zijn voor ons. Driften en vele andere daarbij horende verlangens, gedachten en gevoelens zijn daarom taboe. Religie, normen en waarden, sociale controle en filosofische verhandelingen over ethiek helpen ons om het gezamenlijke leven wat makkelijker te maken. Echter, doordat we niet mogen toegeven aan onze oerdriften, is er volgens Freud altijd frustratie in de samenleving en deze onderdrukking van driften zorgt voor gewelddadig gedrag. Naast de alom heersende ideeën over 'goed' en 'slecht', hebben we onszelf ook allerlei taboes opgelegd, die niet rationeel te verklaren zijn, maar waar we ons wel aan houden, vanwege onze 'sociale' angst, de angst voor liefdeverlies van onze medemens. Het onbehagen in de cultuur groeit zo en persoonlijk ontwikkelen we hierdoor allerlei neuroses.³ Freud stelt dan ook het volgende:

Wanneer de ontwikkeling van de cultuur een zo vergaande overeenkomst vertoont met die van het individu en zich van dezelfde middelen bedient, zou men dan niet met recht de diagnose kunnen stellen dat sommige culturen- of cultuurperioden- of misschien wel de hele mensheid- onder invloed van de culturele strevingen 'neurotisch' zijn geworden? (...)

¹ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978)

² Ibidem

³ Sigmund Freud, *Freud cultuur en religie 3*, red. T. Graftdijk (Amsterdam: Boom, 1984).

Bij een individuele neurose is ons eerste houvast het contrast waarmee de patiënt tegen zijn als 'normaal' beschouwde omgeving afsteekt. Een dergelijke achtergrond valt weg bij een gelijksoortig aangetaste massa en zou ergens anders vandaan gehaald moeten worden. En wat de therapeutische toepassing van ons inzicht betreft, wat baat een analyse van de sociale neurose, al is zij nog zo juist, wanneer niemand de autoriteit bezit om de therapie aan de massa op te leggen? Ondanks al deze moeilijkheden mogen wij toch verwachten dat iemand op een dag het waagstuk van een dergelijke pathologie van de cultuurgemeenschappen zal ondernemen.⁴

Dit is voor mij een erg belangrijke uitspraak van Freud en tevens ook het vertrekpunt voor mijn hypothese. Naar mijn mening is die 'iemand' namelijk het medium televisie.

Sigmund Freud overleed in het jaar 1939 en hoewel er in Europa al in het jaar 1935 eerste beperkte pogingen van televisiediensten werden geleverd⁵, heeft hij het medium televisie helaas niet zo mogen ervaren zoals het zich heden ten dage als massamedium manifesteert. Seks, opengereten lichamen, alcoholmisbruik, drugs, scheidingen, agressie, wraak, euthanasie, privacyinbreuk, de Donorshow en allerlei andere taboes passeren de revue. De burger wordt openlijk geconfronteerd met zijn of haar eigen onderdrukte driften en maatschappelijke taboes. Niet voor niets stelde eind vorige eeuw de Raad voor Cultuur dan ook voor dat de overheid zich zou moeten inzetten voor mediawijsheid.⁶ De Raad stelde:

Media weerspiegelen niet alleen datgene wat aan collectieve emoties, wensen en verlangens in de cultuur leeft, ze geven daar ook mede vorm aan. Meer dan alle andere cultuuruitingen beïnvloeden de media het collectieve geheugen en leveren ze een patroon van waarden en normen dat als referentiepunt fungeert voor de burger. Deze ontleent daar ook voor een deel zijn identiteit aan. Het is van belang dat mensen zo vroeg mogelijk leren welke rol de media spelen in een proces van betekenisgeving.⁷

Uit bovengenoemde citaat blijkt dat media iets doen met de samenleving en de waarden en normen van de maatschappij en dat het noodzakelijk is hier meer aandacht aan te besteden. Het medium televisie levert een grote bijdrage aan de bovengenoemde invloed en we kunnen het medium naar mijn mening terecht de 'psychiater van de neurotische samenleving' noemen. Zo onderneemt het medium televisie volgens mij het waagstuk van de pathologie van de cultuurgemeenschappen waar Freud vorige eeuw op hoopte en kunnen we stellen dat het medium televisie de samenleving minder neurotisch helpt maken. Kortom;

Zoals ik nu zal betogen moeten we het medium televisie als de 'psychiater van de neurotische samenleving' zien, waarbij taboes juist besproken worden en waar driften een uitlaatklep krijgen.

⁴ Sigmund Freud, *Freud cultuur en religie 3*, red. T. Graftdijk (Amsterdam: Boom, 1984).

⁵ Lyn Gorman, David McLean, *Media and Society in the Twentieth Century* (Blackwell Publishing, 2004).

⁶ Raad voor Cultuur, *Advies media educatie* uitgebracht aan OC&W op 17 december 1996

⁷ Ibidem, p. 10-11.

Middels een literatuuronderzoek zal ik mijn stelling proberen te onderbouwen. Omdat dit onderzoek een heel breed scala van relevante wetenschappelijke disciplines omvat, waaronder sociologie, psychologie, filosofie en media- en cultuurwetenschappen, zal ik mijn hypothese stapsgewijs onderbouwen middels deelvragen en korte hoofdstukken. Daarbij is mijn casusselectie niet op specifieke televisieprogramma's gebaseerd, maar omvatten de programma's die ik zal bespreken echter een aantal taboes, die dan ook vanwege deze eigenschap de revue zullen passeren.

Allereerst zal ik ingaan op het maatschappelijke en wetenschappelijke discours omtrent dit onderwerp. Dit, omdat het belangrijk is om te kijken met welke discoursen we zijn opgegroeid, dus welke heersende ideeën er nu zijn rondom de taboes. Hier zal ik een aantal ideeën uiteenzetten van filosofen, wetenschappers en politici om in het volgende hoofdstuk mijn eigen visie erop te kunnen belichten. Minister Piet Hein Donner heeft in 2009 een toespraak gehouden bij de uitreiking van de Anne Vondelingprijs, een prijs voor journalisten die de politiek helder kunnen verwoorden. Deze toespraak ging vooral over het belang van onze taboes in de maatschappij en de rol die media hierbij spelen. Hier heeft hij zijn visie, maar vooral ook die van een groot aantal Nederlanders, namelijk de CDA-kiezers, weten te verwoorden. Middels deze toespraak zal ik één invalshoek kunnen laten zien. Daarnaast zullen ook de filosofische verhandelingen van Georges Bataille en Michel Foucault besproken worden, waarbij de ideeën over transgressie belicht zullen worden. Hier zal ik ook ingaan op taboes en transgressie in de media en de populariteit ervan. Denk hierbij aan bijvoorbeeld Madonna, Lady Gaga of het Nederlandse televisieprogramma *Zo is het toevallig ook nog 's een keer*.

Vervolgens zal ik kijken naar wat taboes zijn en hoe de maatschappij zich heeft ontwikkeld met alle bestaande taboes en driften. Dit zal ik doen aan de hand van Freud en zijn psychoanalytische perspectief. Ik begin hiermee in dit hoofdstuk, zodat het duidelijk wordt wat ze betekenen voor het individu en voor de samenleving en hoe we er het beste mee om kunnen gaan. Daarna zal ik verder gaan met mijn eigen visie op taboes en de bovengenoemde ideeën. Ik zal kijken naar waarom taboes besproken zouden moeten worden. Hierbij zal ik de theorieën van Habermas betrekken over 'publieke openbaarheid' en zal ik kijken wat de onderzoeksrichting binnen de sociale psychologie 'Terror Management Theorie' hierbij kan betekenen.

Hier wordt het hoogst tijd om mij specifiek te richten op de mediawetenschappen. In dit hoofdstuk ga ik kijken naar welke functie televisie heeft en waar dat aan ligt. Ik zal ingaan op de relatie tussen de kijker en het medium, maar ik zal ook de theorieën bespreken aangaande onderwerpen als ideologie, identificatie, macht, hoge- en lage cultuur en empathie.

Dit is het moment waarbij ik ook zal kijken naar televisie vanuit psychoanalytisch perspectief. Dat is tot nu toe nog niet vaak gedaan en ik hoop hiermee een nieuwe invalshoek te belichten. Daarna zal ik kijken naar hoe het medium televisie ons zou kunnen helpen met onze maatschappelijke neurose. De theorieën over catharsis, het sublieme, schuld en schaamte zullen hier ter sprake komen. Ten slotte zal ik kijken naar hoe het medium televisie het beste ingezet kan worden om de samenleving te helpen met de maatschappelijke neurose.

Ik weet dat er mensen zijn die het totaal niet eens zijn met mijn stelling, dat heb ik de afgelopen periode zeker ontdekt tijdens al mijn discussies over dit onderwerp. Daarom zal ik

mijn betoog eindigen met een aantal tegenargumenten op mijn zeer optimistische kijk op televisie en de weerlegging daarvan.

Ik ben mij er zeker van bewust dat ik een controversieel standpunt inneem wanneer ik zeg dat we het medium televisie als ‘de psychiater van de neurotische maatschappij’ moeten zien. Echter, nu we ongeveer zestig jaar ervaring hebben met het medium en er genoeg onderzoeken zijn gedaan naar allerlei ‘effecten’ van televisie, kan ik mijn standpunt, met behulp van onderzoeken en deskundigen, wetenschappelijk onderbouwen.

De reden dat ik hierover een betoog schrijf, is omdat taboes van ons allemaal en van alle tijden zijn. Echter, de consequenties die ontstaan wanneer we een grens overschrijden zijn tijdsgebonden en veranderlijk; wat vroeger als ‘slecht’ werd bestempeld, vinden mensen nu ‘goed’ en andersom. Daarom vind ik het van maatschappelijk belang om taboes te doorgronden. Wanneer we dingen bespreekbaar maken kunnen we ons verlossen van nare gevoelens en kunnen we vooral onderzoeken of bestaande taboes wel taboes hoeven te zijn. Onderdrukking van bepaalde gevoelens zorgt namelijk voor meer onbehagen in de mens en in de maatschappij. Door te praten over taboes kunnen we onderzoeken of we wat kunnen doen aan het onbehagen.

Ik vind het vooral belangrijk om het medium televisie in een ander daglicht te plaatsen en te bekijken vanuit psychoanalytisch perspectief. Daarnaast kunnen we steeds de taboes opnieuw definiëren, waardoor sommige taboes zullen vervagen en andere daarvoor in de plaats kunnen komen. Naar mijn mening komt zo de maatschappij vooruit. In de jaren '80 van de vorige eeuw heerste de opvatting dat iedereen gelijk was en dat niemand hieraan durfde te twijfelen. Wie dit ter sprake stelde, deugde niet!⁸ Toch kwam er meer onbegrip in de maatschappij en had men de ‘onderbuikgevoelens’ over onder andere buitenlanders. Politicus Janmaat was een van de eersten die frustraties bespreekbaar wilde maken, maar hij werd betiteld als ‘een schandvlek op de Nederlandse democratie’.⁹ Naar mijn mening is de maatschappelijke bom nu ontploft en heerst er haat en agressie, omdat er niet op tijd werd gepraat en er daardoor onbegrip en angst heerste. Gevoelens verdwijnen niet als je ze negeert. Praten zorgt voor begrip, empathie en bevrijding en naar mijn mening is televisie een heel goed middel hiervoor.

Daarnaast heeft dit betoog ook een wetenschappelijke relevantie, gezien het feit dit onderwerp weinig is belicht vanuit een positieve invalshoek en vanuit de psychoanalyse. Vaak overheersen aparte onderdelen, zoals seks, de dood of drugs, maar taboes in de media en vooral de maatschappelijke en psychologische invloed hiervan blijven over het algemeen onderbelicht. De directe invloeden op het individu worden wel besproken, maar de indirecte, op de lange-termijn gerichte en maatschappelijke invloeden niet.

Door dit betoog hoop ik dat er een andere kijk op het medium televisie en op taboes op televisie ontstaat en dat ik die mensen een andere invalshoek kan tonen middels deze thesis.

⁸ Marcel Maassen, Frans Oosterwijk, *Taboe* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006)

⁹ Ibidem

1. Maatschappelijk/ wetenschappelijk discours

Door de jaren heen is er heel wat gefilosofeerd en gediscussieerd over hoe de mens zich hoort te gedragen in de samenleving. Er zijn tal van morele voorschriften over het ‘goede’ en het ‘slechte’. Maar wat voor de één goed is, is voor de ander niet menselijk en andersom. Conventioneel handelen of de tradities doorbreken en vernieuwing tegemoet gaan? Het is belangrijk om te kijken wat de leidende gedachten waren en zijn omtrent taboes. Dit laat zien met welke heersende ideeën wij zijn opgegroeid en of we er wat van kunnen leren. Ik zal hier een aantal visies uiteenzetten en in het volgende hoofdstuk mijn eigen visies belichten.

1.1 Taboe, 100 gevoelens waar Nederlanders zich voor schamen

Zo af en toe wordt er gezegd dat Nederland een vrij land is en dat er geen heilige huisjes meer zijn. Homohuwelijken, de Wallen, coffeeshops; de Nederlanders zouden door hun taboes heen zijn. Maar is dat zo? In 2006 hebben schrijver Marcel Maassen en mediasocioloog Frans Oosterwijk een onderzoek gedaan naar de top honderd taboes in Nederland. “De sluisen gingen wagenwijd open en we werden overspoeld door verboden gevoelens, opvattingen die je maar beter voor je kunt houden, katjes die je maar beter in het donker knijpt en lichamelijke of geestelijke gebreken die je ook niet kunt helpen maar waarvoor je je niettemin doodschaamt. Het vuil spoot eruit.”¹⁰

Uit het onderzoek blijkt dat er nog heel wat taboes zijn in Nederland. Het ene taboe vindt zijn oorsprong in de religie en het andere in de natuurwetten, maar er zijn er ook een heleboel die maatschappelijk gegroeid zijn. Op nummer honderd staat ‘een relatie waarin de man minder verdient dan de vrouw’ en op nummer één ‘seksueel verlangen naar je eigen kind’.¹¹ Daar tussenin bevindt zich een breed scala aan verboden gevoelens, gedragingen en gedachten. Maar wat zeggen de onderzoekers zelf over taboes?

Volgens Maassen en Oosterwijk zit in het schemergebied tussen wat niet netjes is en wat niet mag, datgene wat niet deugt. Het zijn de sociale verboden waaraan men zich dient te onderwerpen; de taboes. Taboes zouden zijn verankerd in ons besef van ‘goed’ en ‘kwaad’, in onze ‘moraal’. Waarden, normen en taboes vormen een drie-eenheid. Daarom wordt degene die een taboe schendt door de samenleving gestraft. “De sociale sancties- afkeuring, verachting, uitstoting- kunnen ver gaan.”¹² Taboes geven als het ware structuur aan de samenleving. Maassen en Oosterwijk hebben ontdekt dat hoe verschillend van aard de taboes ook zijn, dat ze allemaal in drie categorieën zijn in te delen; “taboes die betrekking hebben op wat we zijn of hebben, taboes die te maken hebben met wat we zeggen, denken of voelen en taboes die ons gedrag betreffen.”¹³

Bij taboes op wat we zijn of hebben is sprake van een afwijking van de maatschappelijke norm. Dik, straatarm of analfabeet zijn, zijn een paar voorbeelden hiervan. Het resultaat hiervan is schaamte.

¹⁰ Marcel Maassen, Frans Oosterwijk, *Taboe* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006)

¹¹ Zie bijlage

¹² Marcel Maassen, Frans Oosterwijk, *Taboe* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006), 10.

¹³ *Ibidem*, 11.

Taboes op denken, voelen en praten verbieden ons ‘foute’ gedachten en gevoelens te hebben en te uiten. Een voorbeeld hiervan is een gelovige homoseksueel. De impact van deze gedachten kan leiden tot ‘vergaande zelfcensuur’, zoals zelfhaat of verdringing. Het laatste soort taboe heeft betrekking op ons gedrag. Dit kan zijn het kopen van nepmerkartikelen of het dronken achter het stuur zitten. Bij dit taboe zijn anderen vaak het slachtoffer van jouw gedrag.

Maassen en Oosterwijk zeggen dat we sinds de jaren zestig gewend zijn geraakt om taboes te zien als onderdrukkende mechanismen die ons door de staat, samenleving of kerk zijn opgelegd, met het doel ons bang en dom te houden. Echter, bij nader inzien, kunnen taboes een zinnig doel dienen. Dik zijn bijvoorbeeld, verhoogt het risico van hart- en vaatziekten en seks met dieren, doden of je eigen kinderen verkleinen de kans op gezond nageslacht. Wat Maassen en Oosterwijk opmerken, is dat onderbuikgevoelens niet weggaan wanneer we ze negeren. Sterker nog, aan de hand van de politieke ontwikkelingen in Nederland sinds de jaren tachtig, omtrent de multiculturele samenleving, trekken zij de conclusie dat nooit eerder uitgesproken onderbuikgevoelens, algemeen aanvaarde opvattingen zijn geworden. Dit wijten ze aan het feit dat er nooit echt geluisterd werd naar mensen en dat verwacht werd dat men ‘andere’ opvattingen voor zichzelf hield.

1.2 Piet Hein Donner; ‘taboes zijn er niet voor niets’

Op dit moment verkwisten we op ondoordachte wijze het in eeuwen geleidelijk opgebouwde kapitaal aan maatschappelijke wijsheid in de vorm van dingen die we niet doen en niet zeggen. Maatschappelijke taboes zijn er niet om systematisch doorbroken te worden. Het zijn de dijken in het verkeer in de samenleving die we door schade en schande wijs geworden, daarin hebben aangebracht om vreedzaam en vruchtbaar te kunnen samenleven.¹⁴

Dit is een letterlijke citaat van minister Piet Hein Donner. Volgens Donner komt onze vrijheid in gevaar als maatschappelijke taboes systematisch worden doorbroken. Hij zegt dat we tegenwoordig de fout maken om het welbevinden van de democratie te vereenzelvigen met de vrijheid van meningsuiting. Naar zijn mening is iemand die zegt wat hij denkt en doet wat hij zegt ongeschikt voor een beschaafde samenleving.¹⁵

Vrijheid in een samenleving vergt volgens Donner verantwoordelijkheid, burgerzin, respect voor verschillen, verdraagzaamheid en de bereidheid om elkaars gevoelens en geloof te ontzien. Ook heeft vrijheid twee gezichten, zegt de minister. Namelijk de ‘vrijheid van’ en de ‘vrijheid om’. De ‘vrijheid van’ is de afwezigheid van beperking aan het eigen vermogen. Echter, dat eigen vermogen is steeds vaker en meer afhankelijk van wat anderen doen. Vrijheid moeten we kunnen handhaven met anderen. De ‘vrijheid om’ hangt af van het vermogen om samen te werken; om samen te kunnen kiezen, handelen en te participeren in de

¹⁴ Piet Hein Donner, ‘Taboes zijn er niet voor niets’ in NRC

¹⁵ Piet Hein Donner, ‘Taboes zijn er niet voor niets’ in NRC

overheid. Wetten en de overheid spelen hierbij een belangrijke rol. Helaas lijkt het tegenwoordig volgens Donner een Griekse tragedie.

Ieder handelt juist vanuit eigen perspectief en rol, maar in de onderlinge wisselwerking versterkt men met elkaar het beeld van tekortkomingen, misstanden, onopgeloste problemen en alles wat maar naar ‘fraude’ reikt. Wat dreigt is een cultuur van wantrouwen en ‘azijn pissen’ tegen de overheid, die het vertrouwen ondermijnt. Hoe zouden mensen dan beter moeten weten? Al die kritiek, onthullingen en verwijten scheppen een eigen werkelijkheid die niet minder echt is dan de onderliggende feiten en die in de politiek vaak een hardere werkelijkheid oplevert, dan de echte werkelijkheid.¹⁶

De eigen toekomst is volgens Donner afhankelijk van wat anderen doen. Daarom zijn gemeenschappelijke verwachtingen, waarden en vertrouwen in de toekomst noodzakelijk. Perspectief, duidelijkheid en zekerheid zijn belangrijk voor de samenleving. De vereende krachten van politiek, bestuur en media zijn belangrijk om dit te bereiken. Als dat niet lukt, zullen we volgens Donner angst voor elkaar en wantrouwen in de maatschappelijke instituties hebben. We moeten elkaar niet angst aanjagen, kleineren en bekritisieren, maar aanpakken, doorzetten en elkaar ondersteunen.

Kortom; we moeten volgens Donner niet toegeven aan onze driften en eerlijk zijn tegen elkaar, maar de goede orde handhaven door onze mening voor onszelf te houden en door te gaan! Taboes zijn er volgens hem niet voor niets en daar moet ook geen verandering in komen.

1.3 Hedendaagse filosofische visies

Als directe reactie op de toespraak van minister Donner is een discussie ontstaan over taboes en hun waarde tussen Marli Huijer, hoogleraar Filosofie van Cultuur, Politiek en Religie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en Paul van Tongeren, hoogleraar wijsgerige ethiek aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Deze discussie is verwerkt in een artikel in de Trouw.¹⁷

Volgens Huijer zijn taboes ge- of verboden; uitdrukkingvormen van morele waarden. Volgens haar zijn ze gaandeweg ontstaan en hebben andere waarden gecorrigeerd of vervangen. Morele waarden zijn dan ook tijdsgebonden, zegt Huijer. In de jaren zeventig merkten we dat er ook nadelen kleefden aan het overboord gooien van taboes, “dus zijn we daar deels weer op teruggekomen”.

Volgens Van Tongeren zijn taboes prehistorisch; ze zijn constitutief, vormend voor een cultuur. Ze gaan vooraf aan ontwikkelingen dan dat ze er het product van zijn en dat is

¹⁶ Piet Hein Donner, ‘Taboes zijn er niet voor niets’ in NRC

¹⁷ Marc van Dijk, ‘Taboes blijven onmisbaar’ in Trouw

volgens hem bijna niet samen te denken. Ook zijn taboes niet redelijk te onderbouwen; ze markeren heilige grenzen die een onaantastbaarheid hebben. Ze zijn niet rationeel te onderbouwen, want zodra je ze gaat rechtvaardigen, mis je de essentie. Echter, het vreemde is volgens Van Tongeren dat taboes enerzijds absoluut gelden, maar dat ze anderzijds makkelijk te doorbreken zijn. “Die dubbelheid maakt het taboe uiterst kwetsbaar: het is onvoorwaardelijk geldig en toch hoogst eenvoudig te negeren.”

Huijer vindt dat taboes op hun redelijkheid getoetst zouden mogen worden. Wanneer een taboe onderdrukkend is voor vrouwen en andere bevolkingsgroepen, dan is het goed om een taboe te doorbreken. “Geen enkel taboe is wat mij betreft voor altijd en eeuwig heilig, net zo min als de morele waarde die het weerspiegelt. Als er morele waarden zijn die wij nu hoger achten dan de waarde die het taboe vertegenwoordigt, dan zal het taboe terzijde geschoven moeten worden. Niet omdat alle taboes de wereld uit zouden moeten, maar omdat onze inzichten kunnen veranderen.” Volgens Huijer zal een taboes steeds opnieuw zijn relevantie moeten bewijzen en is het daarom goed als er mensen zijn die taboes ter discussie stellen, want de samenleving kan zich alleen ontwikkelen als er zowel waardering is voor vernieuwing als voor continuïteit.

Van Tongeren is het hier niet mee eens. Hij stelt dat dat wel geldt voor ‘gewone’ ge-en verboden, maar niet voor de taboes die daaronder liggen. De grond van waaruit we beargumenteren bestaat in wat voor ons heilig, vanzelfsprekend of taboe is. Menselijke waardigheid is volgens hem een voorbeeld van een taboekarakter; het is een heilige grens, die niet rationeel beargumenteerd kan worden, maar die makkelijk te overschrijden valt.

Uit deze discussie blijkt dat we enerzijds niet aan taboes zouden mogen twijfelen, omdat het heiligen grenzen zouden zijn die niet rationeel beargumenteerbaar zijn, maar die wel onze waardigheid kunnen beschermen, en anderzijds dat taboes juist constant op hun relevantie getest zouden moeten worden om zo juist bevolkingsgroepen te kunnen beschermen en vooruitgang te kunnen boeken in de samenleving.

In de Volkskrant heeft Peter Pels, hoogleraar antropologie aan de Universiteit van Leiden, zijn eigen visie op de taboes kenbaar gemaakt. Volgens Pels markeert de handhaving van een taboe hoe een dominante groep probeert af te dwingen hoe het hoort. Deze dominante groep kan een meerderheid, maar kan ook een kleine elite zijn. Degenen die zich niet aan de regels houden, moeten hun geheim zien te bewaren, zegt Pels, want ‘openbaring is erger dan de echte overtreding’. Obsessie met publiciteit en openbaring hebben taboe en geheimen met elkaar gemeen, want vaak wordt de openbaring van overtreding van de norm vaak bedreigender gevonden dan de overtreding zelf.

De introductie van het begrip ‘taboe’ maakte het mogelijk om niet-rationele, niet-religieuze geboden te bespreken en te verklaren. Enerzijds duidt ‘taboe’ op intellectuele vergissingen, evolutionaire overblijfselen of neuroses; het is een buzzword voor mentale onderontwikkeling in een samenleving die nog heilig gelooft in haar eigen evolutionaire superioriteit. Anderzijds verwijst ‘taboe’ ook naar geboden die wél getuigen van morele

ontwikkeling – vooral nuttig in de context van de moderne obsessie met het al of niet openbaren van seksueel gedrag.¹⁸

Mensen zijn volgens Pels geobsedeerd door de geheimen die we afkeuren. Er is dan ook sprake van een sociale paradox. “Aan de ene kant is een juiste dosering van openbaring en geheimhouding de smeerolie van het sociale verkeer, aan de andere kant zetten reclame, beurspeculatie, spindoctors, achterkamertjespolitiek, zelfs wetenschappelijke ‘deskundigheid’ die dosering meer dan ooit onder druk.”¹⁹

Wat Pels beweert, is dat taboes door een dominante groep gevormd worden. Hij zegt dat taboes het voor ons mogelijk maken om geboden te bespreken en te verklaren. Enerzijds zijn taboes volgens Pels vergissingen en verwijzen ze naar onze mentale onderontwikkeling, maar anderzijds kunnen ze ook nuttig zijn voor ons, zodat we met zijn allen geen last hoeven te hebben van elkaar.

1.4 Oude filosofische visies; Bataille en Foucault

Een filosoof die bekend staat om zijn concepten over taboes is Georges Bataille; een filosofische beschouwing over taboes kan niet compleet zijn als zijn visie er niet in besproken wordt.

Bataille legt uit dat mensen deelnemen aan twee werelden, namelijk de homogene en de heterogene wereld.²⁰ Dit verschil omschrijft hij ook wel als ‘profaan-sacraal’. In het dagelijks leven hebben we te maken met de homogene wereld, welke gericht is op het nut, doelmatige arbeid, maatschappelijke orde en rationele kennis. Deze wereld is door middel van regels leefbaar voor ons. Echter, volgens Bataille heeft ieder mens ook behoefte aan erotiek, feest, perversiteit, spel en irrationele extase.²¹ Zonder de heterogene wereld zouden mensen doodlopen in een verstikkende discipline, want in de homogene wereld voelen mensen zich volgens Bataille niet compleet. “It is easy to note that, since the structure of knowledge for a homogeneous reality is that of science, the knowledge of heterogeneous reality as such is to be found in the mystical thinking of primitives and in dreams: it is identical to the structure of unconscious.”²² De behoefte aan de heterogene wereld wordt dus volgens Bataille gestuurd door ons onbewuste. Er is constant sprake van een spanning tussen de homogene en de heterogene wereld en de regels die we hebben in de homogene wereld impliceren direct de grensoverschrijding ervan, oftewel transgressie. Door transgressie kom je weer in contact met de natuur; met jezelf. Bataille zegt dan ook dat het verbod er is om geschonden te worden.²³ Deze transgressie zorgt bij mensen voor tegenstrijdige gevoelens. Transgressie betekent namelijk het schenden van regels die de homogene wereld onderscheidt van de heterogene wereld en hiermee het goede van het kwade. Het zijn allemaal taboes die volgens Bataille ‘voortkomen uit afgrijzen van bedreigende, maar tegelijk fascinerende en uiteindelijk

¹⁸ Peter Pels, ‘Met een taboe dwingt de dominante groep af hoe het hoort. Openbaring is erger dan de echte overtreding.’ in de Volkskrant

¹⁹ Peter Pels, ‘Met een taboe dwingt de dominante groep af hoe het hoort. Openbaring is erger dan de echte overtreding.’ in de Volkskrant

²⁰ Fred Botting, Scott Wilson, *The Bataille Reader* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997)

²¹ Justitiële verkenningen, jrg. 32, nr. 1 2006

²² Fred Botting, Scott Wilson, *The Bataille Reader* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997)

²³ Justitiële verkenningen, jrg. 32, nr. 1 2006

onbeheersbare krachten als roes, geweld en dood.²⁴ Echter, transgressie is alleen mogelijk wanneer er ook sprake is van een orde die ervoor zorgt dat de excessen goed georganiseerd en tijdelijk zijn, zodat er geen sprake is van totale vernietiging. De homogene en heterogene wereld houden elkaar zo in balans en op deze manier kan de mens zijn behoeften tegemoet komen.

Filosoof Michel Foucault heeft als reactie op en eerbetoon aan Georges Bataille ook zijn visie beschreven over transgressie.²⁵

Foucault ziet een belangrijk aspect bij het fenomeen transgressie het feit dat ‘God dood is’, oftewel het feit dat mensen niet meer per definitie in een god geloven. Waar vroeger men het sacrale kon ervaren bij de gedachten aan het bestaan van een god, ervaart men het heilige nu bij het begaan van transgressie. Middels transgressie heeft de mens toegang tot het heilige, zegt Foucault. Hij heeft zich vooral verdiept in de transgressie van de seksualiteit.

Doordat er zoveel is geschreven over seksualiteit, lijkt het alsof we deze hebben bevrijd, maar volgens Foucault is niets minder waar. We hebben de seksualiteit juist als het ware een grens laten bereiken; we hebben het afgebakend en hebben alles besproken; wat we bewust en onbewust ervaren en wat wel en wat niet mag.

Over dit praten over seks heeft Foucault echter nog een visie. Volgens hem worden mensen constant aangespoord om over seks te praten omdat instanties macht willen uitoefenen en omdat er een constante drang is naar het achterhalen van waarheid. Doordat we gestimuleerd worden om over seksualiteit te praten, ontstaat er een discours. Enerzijds wordt hiermee de behoefte bevredigd van mensen om de waarheid te achterhalen waardoor seksualiteit als het ware gecategoriseerd kan worden en de kennis gebruikt kan worden in verband met maatschappelijke ontwikkelingen. Anderzijds kan deze kennis weer gebruikt worden om macht uit te oefenen op mensen en ons voor te schrijven hoe het wel zou moeten. Foucault zegt hierover:

Kennis verbonden aan macht heeft niet enkel het gezag over “de waarheid”, maar heeft de macht om zelf waarheid te worden. Alle kennis, eens ze wordt toegepast op de echte wereld, heeft echte gevolgen, en in die zin “wordt” ze alleszins “waar”. Eens kennis wordt gebruikt om het gedrag van anderen te regelen, houdt ze het bedwingen, reguleren en disciplineren van het handelen in. In die zin bestaan er geen machtsrelaties zonder de bijbehorende schepping van een kennisveld, en bestaat er geen kennis die geen machtsverhoudingen zowel vooronderstelt als creëert.²⁶

Dit brengt ons op een ander belangrijk punt waar Foucault over heeft geschreven, namelijk de ‘normalisering’ die plaats vindt in de maatschappij. Middels allerlei machtige instanties en de kennis die we vergaren, kunnen we voor onszelf bepalen wat normaal is en wat niet. Zo kunnen we afwijkend gedrag opsporen en kunnen we ons distantiëren, zodat er een onderscheid gemaakt kan worden in de groep. Hiermee wordt duidelijk wie bij de groep hoort

²⁴ Justitiële verkenningen, jrg. 32, nr. 1 2006

²⁵ Fred Botting, Scott Wilson, *Bataille; a critical reader* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1998)

²⁶ Najat Amerrouss, *Cultu(u)renpolitiek* (Garant Uitgevers, 2007)

en wie erbuiten valt, want volgens Foucault is het begaan van een misdaad, het overtreden van de regels, een aanval op de hele samenleving.²⁷

Wat zowel bij Bataille als bij Foucault geconcludeerd kan worden, is dat transgressie noodzakelijk is voor mensen om zich compleet te voelen en om een gevoel van extase of geluk te ervaren. Ook als we kijken naar wat Foucault zegt over macht, dan kunnen we concluderen dat transgressie noodzakelijk is, oftewel het overschrijden van grenzen en regels, omdat zonder deze transgressie de dominante groepen zich ook niet zouden kunnen onderscheiden als dominant.

Als we kijken naar taboes, dan kunnen we zeggen dat hier natuurlijk ook sprake is van een machtsverhouding; de verhouding tussen wat zich binnen en wat zich buiten de grenzen bevindt. Het overschrijden van grenzen heeft dus te maken met macht en weerstand tegen deze macht.

1.5 Maatschappelijke reacties op transgressie

Zoals hierboven beschreven zijn taboe en transgressie onafscheidelijk van elkaar en heeft elk mens behoefte aan excès. Zo zien we in het dagelijks leven dat er constant een spanning is tussen wat wel en wat niet mag en dat mensen vaak deze grenzen provoceren. Kunst, muziek en literatuur zijn maatschappelijke bronnen van transgressie. Veel dingen die niet openlijk besproken worden, komen via deze fenomenen aan het daglicht. Echter, massamedia worden tegenwoordig ook gebruikt voor transgressie. Waar vroeger sprake was van sociale controle en mensen in de samenleving gebruik maakten van roddel, worden massamedia nu ingezet om de taboedoorbrekende situatie of persoon in de schijnwerpers te zetten of om zelf grensdoorbekend op te treden. Wat eigenlijk paradoxaal is, is dat de populaire cultuur wordt gezien als grensdoorbekend ten opzichte van algemeen geldende normen en waarden. De transgressie vergroot dus juist de aantrekkingskracht van populaire cultuur.²⁸ Dit betekent dat voordat fenomenen populair worden, dat ze eerst als grensdoorbekend beschouwd worden. Tatoeages of de hiphopcultuur zijn voorbeelden van transgressie die op den duur onderdeel zijn geworden van de populaire cultuur. Transgressie kan zich ook bevinden op het terrein van de taal, waarbij voornamelijk de jeugd nieuwe termen bedenkt, die vervolgens opgenomen worden in het dagelijkse gebruik.

Over het algemeen begint transgressie bij de jeugd, die zich hiermee willen distantiëren van de volwassenen en de gangbare norm. De reactie hierop wordt omschreven als ‘moral panic’ en ontstaat doordat mensen het gevoel hebben dat bij transgressie de moraliteit en traditionele waarden achteruit zullen gaan.²⁹ Het maakt over het algemeen niet uit wat de transgressie is; ouderen reageren over het algemeen negatief op grensdoorbekend gedrag en symbolen van de populaire cultuur. Echter, wanneer het nieuwe van deze transgressie eraf is, vermengt het zich vaak met de gangbare culturele norm en verdwijnt ook langzaam de morele paniek. Vele

²⁷ Clare O’Farrell, *Michel Foucault* (London: Sage Publishers Ltd, 2005)

²⁸ Marcel Danesi, *Popular Culture: introductory perspectives* (Lowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008)

²⁹ *Ibidem*

van de dingen die vroeger morele paniek creëerden, zijn nu door de samenleving omarmd en zijn onderdeel van de gangbare norm. Waar het vroeger in Nederland taboe was om het op televisie over homoseksualiteit, menopauze of seks voor het huwelijk te hebben, zijn het nu de normaalste zaken van de wereld om te bespreken. Zo zijn er zelfs Evangelistische kerken die tegenwoordig hun preken doen middels rockmuziek of hiphop en zo de heer prijzen.³⁰

Zo is Madonna een goed voorbeeld van de dubbelzinnigheid van populaire cultuur. Haar reputatie was een mengeling van het profane en het sacrale, van de seksualiteit en de religie. Middels haar optredens en muziek heeft Madonna vrouwen geleerd hoe ze vrouwelijk en sexy kunnen zijn, maar tegelijkertijd ook macht kunnen hebben over hun eigen lichaam en leven.³¹ Vanuit een postfeministische visie gezien, zijn seksuele uitingen van vrouwen in het openbaar en in de media geen exploitatie, maar juist een transgressieve vorm van dialoog. Het is een seksuele revolutie in de bevrijding van de vrouw.³² Waar mensen vroeger veel kritiek hadden op haar expliciete seksuele toespelingen en grensoverschrijdende acties, is Madonna nu een icoon geworden. Zo vervult Lady Gaga nu voor de nieuwe jonge generatie dezelfde rol, om vrouwen eraan te herinneren dat ze de macht in eigen handen hebben.

Een goed voorbeeld uit de Nederlandse geschiedenis is het VARA-programma uit 1963 *Zo is het toevallig ook nog 's een keer*. 'Het was absoluut het begin van de afbraak van de autoriteit', zei voormalig FNV-voorzitter Lodewijk de Waal.³³ Alles werd in het programma bespot wat eerst als heilig gezien werd; de kerk, het gezag, het koloniale verleden. Vooral de derde aflevering werd gezien als een schande. Het Christelijke geloof werd dood verklaard en televisie werd als nieuwe wereldreligie verwelkomd met de woorden: '*Geef ons heden ons dagelijks programma, wees met ons, o Beeld, want wij weten niet wat wij zonder u zouden moeten doen.*'³⁴ Uiteindelijk is het programma wegens censuur van de VARA zelf van de buis gehaald. Echter, ondanks het feit dat in 1966 het programma niet meer werd uitgezonden, werd het in datzelfde jaar door het publiek uitgeroepen tot het beste programma van het jaar en won het de Gouden Televizier-ring.³⁵

2. Taboes; de psychoanalyse en het belang van praten

Driften en taboes spelen een erg belangrijke rol in onze samenleving en in het in stand houden van de samenleving. Pyscholoog Sigmund Freud heeft een hele studie gewijd aan onze menselijke driften en de daarmee samenhangende taboes. Dit wordt ook wel de psychoanalyse genoemd, waarbij aandacht wordt gevestigd op het onbewuste van de mens. Freud zag dat de samenleving nooit vrij is van onbehagen en dat mensen daarom altijd ongelukkig blijven. Een

³⁰ Marcel Danesi, *Popular Culture: introductory perspectives* (Lowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008)

³¹ Ibidem

³² Ibidem

³³ Marcel Maassen, Frans Oosterwijk, *Taboe* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006)

³⁴ Bert van der Veer, 'Zestig jaar Nederlandse tv in hoogtepunten' in *HP/De Tijd*, 18 februari 2011

³⁵ Marcel Maassen, Frans Oosterwijk, *Taboe* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006)

oorzaak ligt volgens hem bij de menselijke oerdriften en de taboes die we onszelf en anderen hebben opgelegd. En zoals blijkt uit de top honderd taboes, zijn er een hoop dingen waar niet over gepraat wordt in de samenleving. Niet openlijk praten over dingen kan een strategie zijn om vreedzaam met anderen te kunnen leven en geen verwarring bij onszelf te creëren. Echter, vaak zijn taboes ook een rem op onze ontwikkelingen. Getuigen taboes van beschaving en wijsheid of juist van angst en bekrompenheid? Want wat gebeurt er als we taboes wel zouden bespreken en waarom zouden taboes besproken moeten worden?

2.1 Driften en taboes

Taboe is een Polynesisch woord, maar de letterlijke vertaling ervan is voor ons moeilijk te maken, omdat wij niet meer over het daarmee aangeduide begrip beschikken volgens Freud. Voor ons betekent het enerzijds ‘sacraal’ en ‘gewijd’ en anderzijds ‘griezelig’, ‘gevaarlijk’, ‘verboden’, ‘onrein’.³⁶

De mens die een taboe heeft overtreden, wordt zelf taboe, omdat hij het gevaarlijke vermogen bezit anderen ertoe te verleiden zijn voorbeeld te volgen. Hij wekt afgunst; waarom zou hem zijn toegestaan wat anderen verboden is? Hij is dus werkelijk besmettelijk, in zoverre als elk voorbeeld tot navolging aanzet, en daarom moet hij worden vermeden. (...) Taboes hebben ook te maken met ons geweten en ons schuldgevoel. Het taboe is een gebod van het geweten; schending van het taboe doet een verschrikkelijk schuldgevoel ontstaan dat even vanzelfsprekend als naar zijn herkomst onbekend is.³⁷

Taboes hebben betrekking op het vermogen te genieten, op bewegingsvrijheid en vrijheid om met anderen te verkeren, kortom, ze beperken ons in het bevredigen van onze oerdriften. Taboes zijn van generatie op generatie doorgegeven. Een vorm van motivering of rationele verklaring ontbreekt bij elk taboe, maar voor de mensen die zich eraan onderwerpen zijn ze vanzelfsprekend. Dit zorgt ervoor dat het geschonden taboe zichzelf wreekt, want de persoon straft zichzelf allereerst door zich schuldig te voelen of door schaamte. Daarnaast wordt degene die het taboe heeft overtreden gestraft door de samenleving. De taboes zorgen ervoor dat de oerdriften worden verdrongen en naar het onbewuste worden verbannen, maar ze slagen er niet in de driften op te laten heffen. Zo blijven verbod, drift en schuld bestaan.³⁸

Sublimatie van drift leidt tot cultuurvorming volgens Freud. Echter cultuur is nooit het product van volledige sublimatie. Zelfs het sociale gedrag is dat niet. Driften worden voor een deel gesublimeerd, maar ze blijven wel bestaan. Dit gebeurt ‘of in de vorm van onvervulde wens die zich uit in ons imaginaire driftleven, of als wens die zich in destructief gedrag uit’.³⁹ Tijdens onze jeugd wordt ons verboden en afgeleerd om onze driften onbeperkt te uiten en te bevredigen. Dit heeft als doel dat de omgeving je blijft goedkeuren en dat er van je gehouden wordt. Het afzien van driften wordt dus beloond. Voor de bevrediging van onze driften, zijn wij mensen afhankelijk van de toestemming van onze cultuur. We hebben allemaal liefde en

³⁶ Sigmund Freud, *Freud cultuur en religie 4*, red. P. Beers, W. Oranje (Amsterdam: Boom1984), 49.

³⁷ *Ibidem*, 104.

³⁸ *Ibidem*, 61.

³⁹ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978), 298.

geborgenheid van onze samenleving nodig willen we ons veilig voelen en om deze niet kwijt te raken moeten we ons houden aan de regels van de cultuur, de zogenaamde normen en waarden.⁴⁰ Freud ziet echter weinig goeds in het normenstelsel die de ethici hebben uitgedacht om de mens naar te vormen. Seksuele ethiek is volgens Freud onmogelijk: “De seksuele behoefte is juist niet in staat de mensen te verenigen op soortgelijke wijze als de eisen van het zelfbehoud; de seksuele bevrediging is in de eerste plaats de privézaak van het individu.”⁴¹ Een ethiek kan nooit een privézaak zijn, want het behelst altijd het algemene.

Freud zegt dat wanneer we ouder worden, de autoriteit van buitenaf een onderdeel van onszelf wordt, doordat we hebben geleerd hoe we ons moeten gedragen in de samenleving. Echter, afzien van driften heeft zo geen bevredigende werking meer, want er is niemand die je ervoor beloont. Dit zorgt ervoor dat het onbehagen blijft groeien en zich omzet in schuldgevoel of zondebesef. Hier is dus volgens Freud sprake van een vicieuze cirkel. Wanneer we afzien van een drift creëren we het geweten, echter dit geweten gaat nog meer eisen van ons. “Hoe meer drift wordt afgezien, hoe strenger het geweten gaat werken en hoe groter iemands deugdzaamheid is, des te dieper is zijn schuldgevoel of zondebesef.”⁴² Schuldgevoel kan allerlei psychische verwoestingen aanrichten en verdrongen driften uiten zich vaak als zelfagressie.⁴³ Schuld wordt door Freud gezien als de behoefte aan bestraffing.⁴⁴

Iemand voelt zich schuldig als hij iets slechts gedaan heeft. Echter, het bijzondere is dat ook wie dit slechte niet gedaan heeft, maar alleen de intentie had, zich ook schuldig kan voelen. Maar waarom wordt de intentie hetzelfde gezien als het uitvoeren van de daad? Namelijk, omdat in beide gevallen men het kwaad al als iets verwerpelijks heeft vooronderstelt. De oorsprong van deze vooronderstelling ligt in het feit dat mensen afhankelijk zijn van anderen en bang zijn voor liefdeverlies. Uit vrees voor liefdeverlies van de medemens, moet men het kwaad vermijden. Of men het kwaad begaan heeft of het alleen van plan was maakt niet uit, want er is altijd het risico dat de autoriteit het ontdekt. “Men noemt deze toestand ‘slecht geweten’, maar eigenlijk is dit stadium in het schuldgevoel niet meer dan angst voor liefdeverlies, sociale angst.”⁴⁵ Een taboe is eigenlijk een fobie voor liefdeverlies. Het schuldgevoel heeft een dubbele oorsprong: de vrees voor de autoriteit en de vrees voor de innerlijke autoriteit, de zogenaamde rechter of geweten.

De eerste dwingt ertoe af te zien van driftbevrediging, de tweede vraagt dringend om bestraffing, daar het voortbestaan van verboden wensen niet verborgen kan blijven. (...) Wij zien nu welke relatie de driftverzaking met het schuldbesef heeft. Oorspronkelijk kwam de driftverzaking voort uit de vrees voor de externe autoriteit; men ziet af van bevrediging om de liefde daarvan niet te verliezen. (...) Anders is het met de vrees voor het geweten.⁴⁶

De wens om aan de drift te voldoen blijft bestaan en kan niet verheimelijkt worden. Dit zorgt ervoor dat het schuldgevoel niet weg te krijgen is. Daarom blijven we permanent innerlijk

⁴⁰ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978), 127.

⁴¹ *Ibidem*, 141.

⁴² *Ibidem*, 122.

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Richard Joyce, *The Evolution of Morality* (Cambridge: The MIT Press, 2007), 103.

⁴⁵ Sigmund Freud, *Freud cultuur en religie 3*, red. T. Graftdijk (Amsterdam: Boom, 1984), 151.

⁴⁶ *Ibidem*, 154.

ongelukkig en hebben we een schuldbesef.⁴⁷ Bekentenis of straf kan verlichting brengen bij ons schuldgevoel.⁴⁸

2.2 Objectbezetting en cultuur

Volgens Freud leidt verdringing tot vervangende objectbezetting. Taal is hier een voorbeeld van. Hilarische situaties kunnen ontstaan, omdat er sprake is van een tegenstelling tussen de libidineuze interpretatie en de reële werkelijkheid. Onze verdrongen driften zoeken volgens Freud een opening om zich te kunnen openbaren. De taal kan hiervoor gebruikt worden, want het onbewuste geeft zo een eigen interpretatie aan woorden, waardoor ze op een andere manier gebruikt kunnen worden en onze lust- of onlustgevoelens kunnen we middels deze objectbezetting uiten.⁴⁹ Lachen om een mop waarin een taboe besproken wordt, werkt op deze manier bevrijdend. Het getaboeïseerde willen we als mens toch graag beleven en dat doen we dan ook vaak in de vorm van de fantasie, niet zelden in de vorm van humor. In wezen verandert er dan niets, maar doordat er sprake is van een plaatsvervangende bevrediging, is er toch beleving van lust. Volgens Freud is een schuine mop een ontbloting die een agressie tegen een weerstand veronderstelt. Doordat men de drift niet kan uiten, kan zich dat vertalen in de vorm van een mop. Door erom te lachen uit je eigenlijk de agressie tegen het feit dat je niet aan je driften kan toegeven. “Het natuurlijke wordt gesmoord in de verpreutsing, maar de kracht van de realiteit laat het bewustzijn niet met rust. Deze kracht wordt geblokkeerd en zoekt een illegale uitweg.”⁵⁰

Volgens Freud zorgen de ontspanning en bevrediging die door het toegeven aan destructiedrift worden veroorzaakt een leegte en deze kan gevuld worden met materiaal uit de aanwezige cultuur: walging, schaamte en schuldgevoel.⁵¹ Schaamte is eerverlies volgens Freud en deze emotie verlamt en maakt woedend. Het wil eigenlijk laten zien dat er sprake is van een situatie, persoon of handeling waarmee we ons niet kunnen identificeren en waarop we negatief-driftmatig reageren.⁵² Mensen hebben vaak de neiging om te vluchten uit een onbevredigende realiteit in een lustgevende fantasiewereld. Echter, wanneer we ons afwenden van de realiteit, treden we tegelijkertijd uit de menselijke samenleving.⁵³ Een lustgevende bron in de maatschappij kan gevormd worden door identificatie. Omdat we onze sociale impulsen moeten verwerken in ons verdringingsmechanisme, is het noodzakelijk dat we aan de verdringing een bepaalde lust beleven om ons staande te kunnen houden in de maatschappij.⁵⁴ Dat verdringen kost ons veel energie en de onlustbeleving van de verdringing is niet te verdragen. Door identificatie heeft het individu het gevoel bij een groep te horen en dat geeft een bevredigend gevoel.⁵⁵ Freud zegt dat het opvalt dat wanneer mensen zich met

⁴⁷ Sigmund Freud, *Freud cultuur en religie 3*, red. T. Graftdijk (Amsterdam: Boom, 1984), 154.

⁴⁸ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978), 127.

⁴⁹ *Ibidem*, 244.

⁵⁰ *Ibidem*, 60.

⁵¹ *Ibidem*, 53.

⁵² *Ibidem*, 93.

⁵³ *Ibidem*, 276.

⁵⁴ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978), 277

⁵⁵ *Ibidem*, 286.

een groep kunnen identificeren, dat hun verlangens bevredigd worden en dat de neurosen terugtreden of zelfs kunnen verdwijnen. Doordat we het gevoel hebben dat we ergens bij horen, dat we geaccepteerd en geliefd worden, stijgt het gevoel van eigenwaarde. Echter, verdringing brengt helaas het onbehagen met zich mee en geluk duurt daarom nooit zo lang. De agressie wordt of buiten de groep of zelfs binnen de groep gericht; er wordt geroddeld of er is sprake van wantrouwen. “De repressieve werking van het sociale op het individuele driftleven leidt vaak tot openlijk onbehagen en tot vormen van agressie.”⁵⁶ Kortom; de mens en de samenleving blijven altijd ongelukkig. Doordat we niet aan onze driften kunnen toegeven, blijven we ons schuldig en onbevredigd voelen en blijft er onbehagen in de cultuur. Eigenlijk kunnen we stellen dat ons leven geleid wordt door de taboes die we hebben en dat we daarom in de samenleving geestelijk wolven voor elkaar zijn.

2.3 Dromen

Dromen zijn erg belangrijk in het werk van Freud. Het analyseren van dromen is een belangrijke therapeutische techniek in de psychoanalyse. Volgens Freud worden de belangrijkste oorzaken van dromen gevormd door onze driften.⁵⁷ Omdat tijdens de slaap onze onderdrukkende impulsen minder worden, kunnen de onbewuste driften de psyche binnendringen en op die manier een representatie krijgen. Voor de therapeut zijn dromen belangrijk, omdat via de dromen onderdrukte behoeften bereikbaar worden. Freud zag dromen dan ook als een strijd tussen de onderdrukking van driften en deze onbewuste driften die streven gerepresenteerd te worden in het bewustzijn en via deze weg bevredigd te worden.

2.4 Bespreken van taboes; een helend proces

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, zijn taboes er om de samenleving bij elkaar te houden en om deze leefbaar te houden. Echter, niet alle taboes zijn rationeel te verklaren. Sterker nog; de meeste taboes zijn irrationeel, maar spelen wel met onze morele waarden. Lang niet alle taboes hoeven doorbroken te worden; taboes als het seksuele verlangen naar eigen kinderen of het mishandelen van huisdieren zijn de taboes die de samenleving en wereld leefbaar houden. Maar openlijk praten over taboes die niet doorbroken moeten worden kan voor meer begrip zorgen. Wanneer iemand die bijvoorbeeld buitenlanders haat, in een openlijk gesprek terechtkomt met een buitenlander, kan deze hem zijn positie, gedrag of gevoelens uitleggen. Door te praten over dat soort dingen, kunnen mensen elkaar beter begrijpen en kan degene die buitenlanders haat misschien zelfs zichzelf identificeren met een buitenlander. Praten over bepaalde gevoelens jegens je eigen kind, kan ervoor zorgen dat mensen zichzelf accepteren of in ieder geval niet gestoord vinden. Er zijn echter nogal wat taboes die wij mensen handhaven omdat we bang zijn om liefde te verliezen van de medemens. Maar wanneer we rationeel zouden praten over deze taboes,

⁵⁶ F. van Raalten, *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud* (1978), 278,

⁵⁷ RAM Erdman, *Dromen, verdringing en bedrog in de psychoanalytische psychotherapie* (Assen, 2001)

zouden we erachter komen dat ze ons alleen maar beperken in ons geluk en onszelf alleen maar overbodig gevoelens van schaamte en zelfhaat opleggen. Het zou ons leven stukken beter maken als we openlijk onvolmaakt konden zijn en collectief onze schaamte konden afwerpen voor de gebreken die we eenmaal hebben. De schaamte die een analfabeet heeft, is niet alleen een extra straf voor hem of haar, maar die schaamte houdt het probleem ook in stand; de persoon zal nooit leren lezen en schrijven! Ook het taboe op geslachtsziekten kunnen we maar beter bespreken, want anders blijven ze zich massaal verspreiden. Het taboe op lichamelijke en geestelijke gebreken veroorzaakt nog grotere problemen dan het oorspronkelijke probleem; mensen worden depressieve kluizenaars omdat ze zich schamen. Wanneer er meer openheid zou zijn over taboes, zouden mensen zich met elkaar kunnen identificeren en zou er minder schaamte zijn in de samenleving en dus naar mijn mening ook minder onbehagen. Want zoals Freud zegt, identificatie zorgt ervoor dat mensen het gevoel hebben dat ze gewaardeerd worden en dit verhoogt hun gevoel van eigenwaarde en geluk.

Echter, er hangt allereerst al een taboe op het bespreken van het taboe. Wanneer het taboe op het bespreken van het taboe wordt doorbroken, dan pas kunnen we concluderen of het taboe moet worden doorbroken of niet. Daarom sluit ik me volledig aan bij filosofe Huijer. Zoals in het vorige hoofdstuk te lezen is, zegt zij dat taboes op hun redelijkheid getoetst zouden moeten worden. Onze inzichten kunnen namelijk veranderen en de samenleving blijft zich ontwikkelen wanneer taboes ter discussie worden gesteld. Hier is vooral sprake van wanneer groepen mensen onderdrukt worden door een taboe.

De kerk is hierbij een goed voorbeeld; door de taboes die de kerk voorschrijft, (het celibaat, geen seks buiten het huwelijk) sluit het zich als het ware af van de samenleving. Echter, daardoor is het mogelijk dat interne wantoestanden geheim gehouden kunnen worden. Zoals Freud zegt wordt van ons verwacht dat we onze driften in toom houden. Echter, wanneer ons dit niet lukt, dan komt dit aan het oppervlak, in het gedrag van het individu, in het bewustzijn of in dromen. In ons onbewuste bevinden zich verdrongen driften en deze wachten op een gelegenheid waarop ze zichzelf kunnen manifesteren. Doordat we ons bijvoorbeeld schamen of schuldig voelen, heerst er onbehagen en reageren we dat uiteindelijk op onszelf of anderen af. Freud geneest door dit onbehagen bewust te maken. Door te luisteren naar de patiënt, zorgt hij ervoor dat de verdrongen verlangens naar het bewustzijn worden gestuurd en zich kenbaar maken. Zo kan er een helend proces op gang worden gebracht.⁵⁸ Openbaring is erg belangrijk voor sociale structuren en daarom moet binnen een democratie informatie vrij zijn. Wanneer taboes besproken worden, kan de maatschappij aan een helend proces beginnen.

2.5 Praten; de oplossing tegen Terror Management Theory

Waarom zouden we moeten praten met elkaar? Omdat begrip nodig is in een maatschappij als we vredig met elkaar willen leven. En hoe bereiken we begrip? Door met elkaar te communiceren. Echter, wij mensen gedragen ons gek wanneer we te maken krijgen met mensen die anders denken dan wijzelf. Waarom is dat?

⁵⁸ Baptist Vermeulen, *De uitdaging van het bestaan* (Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V., 2003), 42.

Pyszcznski, Solomon en Greenberg hebben zich twintig jaar verdiept in menselijk sociaal gedrag en bouwen hun theorie voort op theorieën van cultureel antropoloog Ernest Becker, die op zijn beurt weer geïnspireerd werd door werk van onder andere Charles Darwin en Sigmund Freud. Waar ze het meest in geïnteresseerd zijn is de vraag waarom mensen zich gedragen op de manier waarop ze zich gedragen. De twee hoofdvragen die ze proberen te beantwoorden lijken op het eerste gezicht niet relevant, maar hebben er uiteindelijk alles mee te maken. Ten eerste willen ze weten waarom mensen zelfwaardering nodig hebben. Ten tweede willen ze weten waarom mensen er moeite mee hebben om vreedzaam te leven met mensen die anders zijn dan henzelf.⁵⁹

Een belangrijk menselijk aspect is het feit dat wij een bewustzijn hebben en ons er bewust van zijn dat we sterfelijk zijn. Door middel van cultuur, hebben mensen orde en stabiliteit in hun leven, waardoor ze het gevoel hebben veilig te zijn. De cultuur kan het geweten dat we sterfelijk zijn hierdoor een beetje verzachten. Echter, ondanks het feit dat culturen ons een veilig gevoel geven, is dat niet het enige wat mensen nodig hebben om zich onsterfelijk te voelen. Mensen moeten zich bovenal een gewaardeerd en belangrijke deelnemer voelen van de samenleving. Zoals we bij Freud hebben gezien, leer je als kind hoe je je hoort te gedragen om goedkeuring en veiligheid te krijgen. Zo gaan mensen zich ook gedragen om waardering te krijgen. Mensen doen hun best om te voldoen aan de waarden en normen van een cultuur.

Wanneer mensen in contact komen met mensen die andere levensovertuigingen hebben, dan worden hun eigen overtuigingen in twijfel gebracht. Dit kan leiden tot twijfel over het eigen bestaan, de eigen overtuigingen en uiteindelijk tot vermindering van de eigenwaarde, omdat niets meer zeker lijkt. Om hier tegen te vechten, gaan mensen zich groeperen om hun eigen overtuigingen en hun gevoel van eigenwaarde te versterken.

Een belangrijke vraag is dan ook hoe mensen reageren op mensen die anders zijn. De onderzoekers zagen de volgende stappen. Ten eerste, mensen kunnen hun eigen overtuigingen veranderen of aanpassen. Dit gebeurt wanneer men geen zelfwaardering kan krijgen uit zijn eigen cultuur. Ten tweede kunnen mensen de anderen proberen te overtuigen van hun eigen gelijk en de anderen proberen te bekeren. Ten derde kunnen mensen anderen met andere visies kleineren en minachten, waardoor die visies in een klap minder en onbelangrijk worden. Tenslotte, wanneer de anderen weigeren zich aan te sluiten bij jouw eigen overtuigingen, dan moeten de anderen verslagen worden. Om het eigen gelijk te bewijzen worden de anderen uitgemoord.

Het komt er dus op neer dat wij mensen allemaal onzeker en bang zijn. Echter, als we dit weten van elkaar en elkaar proberen te respecteren, dan zouden we elkaar juist kunnen helpen. Dit klinkt natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. Want hoe doe je zoiets? Volgens mij begint alles bij goede communicatie. Begrip is nodig willen we vreedig met elkaar kunnen samenleven. Maar hoe zorg je voor wederzijds respect en begrip? Volgens Habermas kan dat slechts door ‘communicatief handelen’ en juist niet door ‘instrumenteel handelen’. Instrumenteel handelen is wat mensen doen zoals hierboven is uitgelegd. Het kleineren van

⁵⁹ Pyszczynski, T. et al. (2003). Terror management theory. An evolutionary existential account of human behavior. In *In the wake of 9/11. The psychology of terror*. Washington: APA

anderen en het proberen anderen te overtuigen zodat ze hun eigen aanpak aanpassen aan die van jouw. Macht en geweld wordt in dit geval gebruikt. Bij communicatief handelen is echter geen sprake van machtsverhouding, maar proberen mensen elkaar juist te begrijpen zonder geweld te gebruiken. Voorwaarden zijn; respect voor elkaar, de waarheid spreken, goede intenties en duidelijkheid.⁶⁰ Als alles goed gehandhaaft wordt, dan is de weg naar begrip en goede communicatie een makkelijke.

Peter Dahlgren zegt in zijn boek *Television and the Public Sphere* dat we niet hoeven te kiezen tussen rationele bewustzijn en onbewuste sensaties, maar dat we moeten aanvaarden dat ze samen kunnen voortbestaan. Hij zegt: “While the unconscious is the site of repression, displacement and other mechanisms relevant to fear and conflict, it is also the site of creativity, of imagination, of empathy, of solidarity. In other words, the unconscious may well be at least as significant as- or even more important than- rationality in regard to moral sensibility.”⁶¹ Dit betekent dat praten over taboes eventueel makkelijker empathie en solidariteit kan activeren, omdat het over morele handelingen gaat en wij daar gevoelig voor zijn.

2.6 Publieke openbaarheid

Zoals hierboven besproken werd, is openlijk praten belangrijk voor een helend proces. Maar wat gebeurt er als we met z'n allen openlijk praten?

By 'public sphere' we mean first of all a domain of our social life in which such a thing as public opinion can be formed. Access to the public sphere is open in principle to all citizens. A portion of the public sphere is constituted in every conversation in which private persons come together to form a public. They are then acting neither as business or professional people conducting their private affairs, nor as legal consociates subject to the legal regulations of a state bureaucracy and obligated to obedience. Citizens act as a public when they deal with matters of general interests without being subject to coercion; thus with the guarantee that they may assemble and unite freely, and express and publicize their opinions freely.⁶²

Dit is een uitspraak van socioloog en filosoof Jurgen Habermas. Volgens hem is een publieke sfeer een ruimte waar burgers tot een consensus kunnen komen over het algemeen belang. De publieke sfeer is echter niet alleen een soort marktplaats van ideeën of plek waar informatie wordt uitgewisseld, maar ook een enorm sociaal mechanisme welke ervoor zorgt dat de productie en verspreiding van cultuur uitgevoerd kan worden en welke vorm en betekenis geeft aan onze identiteit.⁶³ Dit betekent dat wij allemaal gevormd worden doordat we praten en deel nemen aan de publieke sfeer. Een belangrijke voorwaarde van de publieke sfeer is volgens Habermas dat er sprake moet zijn van een rationele discussie. Dus alleen rationele

⁶⁰ Graig Calhoun, *Habermas and the public sphere* (1992), 40

⁶¹ Peter Dahlgren, *Television and the Public Sphere* (London: Sage Publications, 1996), 69.

⁶² Jurgen Habermas, “The Public Sphere”. *Rethinking Popular Culture. Contemporary Perspectives in Cultural Studies*. Red. C. Mukerji, M. Schudson. (Berkeley etc: University of California Press, 1991): 398-404.

⁶³ Peter Dahlgren, *Television and the Public Sphere* (London: Sage Publications, 1996), 23.

argumenten tellen mee in deze publieke sfeer.

Als we kijken naar taboes, dan ontstaat hier een probleem. Taboes kunnen over het algemeen namelijk niet rationeel verklaar worden, maar zijn onbewuste 'regels'. Bovendien zijn het 'regels' waar niet over gepraat wordt of heel ongemakkelijk. Volgens Habermas zorgt vervormde communicatie voor onderdrukking en privatisering van taal. Hierdoor wordt de mogelijkheid tot zelfreflectie en intersubjectiviteit met anderen ondermijnd. Habermas kan zo het volgende concluderen.

Emancipation lies in removing unconscious determinants to human action and speech, to promote self-reflection and autonomy. (...) The emancipator project, then, is predicated upon mastering the irrational forces, bringing them up to surface awareness and putting them under rational control. In short, the project becomes one of making the unconscious conscious – abolishing the id via rational communication. There is no place for the arational.⁶⁴

Dus praten over taboes zorgt voor een publieke sfeer en goede zelfreflectie en intersubjectiviteit met anderen. Praten zorgt ervoor dat irrationaliteit aan het daglicht komt en rationeel bekeken wordt. Dit kan ervoor zorgen dat heel veel mensen geholpen worden.

Een aflevering van NOS-Nieuwsuur van 18 mei 2011 is hier een actueel voorbeeld van.⁶⁵ In deze aflevering wordt zelfmoord besproken, een onderwerp waar nog niet zo openlijk over wordt gepraat en psychiater Jan Mokkenstorm treedt op als deskundige. Zo heeft hij een hulplijn bedacht waar mensen naartoe kunnen bellen als ze het niet meer weten. "Mensen zijn tot op het allerlaatst nog ambivalent. Ze willen niet alleen maar dood, ze willen zo niet verder leven. (...) Zeker als er iets bijzonders is, zoals de dood van Anthony Kamerling, dan worden we overspoeld met telefoontjes."

De presentator geeft dan aan dat de onderzoeker van de reportage van die aflevering benadrukt dat er meer over zelfmoord gepraat moet worden en dit vind hij gek, want er werd tot nu toe altijd gezegd dat je er niet over moet praten, want dat zou tot copiegedrag leiden. Mokkenstorm legt uit dat het ontzettend uitmaakt hoe je erover praat. "Het overgrote deel van de mensen die overweegt om zelfmoord te plegen vindt uitwegen, maar dat komt zelden in het nieuws. Wat in het nieuws komt, is de spectaculaire zelfmoord. Wat niet wordt verteld, is dat heel veel mensen heldendaden verrichten en zichzelf redden met behulp van hun omgeving en met behulp van professionele begeleiding." Door het bespreekbaar te maken kan het aantal zelfdodingen flink omlaag, zegt Mokkenstorm.

Hieruit blijkt dat wanneer we zelfdoding bespreekbaar maken, dat mensen dan een uitweg kunnen vinden. Ze weten dan wat voor mogelijkheden er zijn in het leven en dat ze niet de enige zijn die zich zo voelen. Ook blijkt dus dat na de zelfmoord van Anthony Kamerling mensen ook massaal gingen bellen. Dit geeft aan dat media zeker een invloed hebben op dit soort gedachten.

Wat nog een actueel voorbeeld is van praten over taboe dingen en dat bespreekbaar maken in de media, is een aflevering van 20 oktober 2010 van Oprah waarin de bekende Amerikaanse

⁶⁴ Peter Dahlgren, *Television and the Public Sphere* (London: Sage Publications, 1996), 106.

⁶⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=tIjZbtGbi2Y>

acteur en schrijver Tyler Perry te gast is.⁶⁶ Hij is zijn hele jeugd mishandeld geweest; door zowel mannen als vrouwen verkracht en door zijn vader keer op keer geslagen, soms zo erg dat hij dagen bewusteloos was. Vooral mannenmisbruik- en mishandeling is een groot taboe in de maatschappij, want mannen horen stoer te zijn.

In deze aflevering vertelt Tyler dat hij nog steeds bang is voor zijn vader en dat hij nog tot kort geleden moeite had met seksuele relaties. Elke vrouw met wie hij was vond dat hij vreemd deed, maar hij kon het ook niet plaatsen en zo liepen al zijn relaties op niets uit. Hij vertelt dat wanneer mensen niet praten over dat soort dingen, dat ze dan gevangen leven en dat ze dat onbewust afreageren op zichzelf en hun samenleving. De echtgenotes hebben door dat er iets is met hun man, waardoor het de relatie ook beïnvloedt. Zo blijven we dat in stand houden en dit heeft effect op de hele samenleving, zegt Tyler. Hij vertelde ook dat hij toen hij klein was een aflevering van Oprah had gezien waarin zij vertelt dat het helpt als je dingen van je afschrijft. Deze aflevering heeft hem erg geholpen zegt hij, omdat hij toen is begonnen met schrijven en dit voor opluchting zorgde.

De aflevering met Tyler Perry heeft zelf weer voor anderen iets teweeg gebracht. Op 5 november 2010 verschenen namelijk tweehonderd misbruikte mannen in de studio van Oprah om openlijk te vertellen over hun jeugd waarin ze misbruikt zijn.⁶⁷ Dit was een erg openhartige en taboedoorbrekende aflevering. Mannen vertelden dat ze blij waren om het verhaal van Tyler te horen, want het was erg herkenbaar. Ze voelden zich allemaal opgelucht en hun bekentenissen hebben er ook voor gezorgd dat hun echtgenotes hun beter begrepen. In de aflevering wordt ook gezegd dat uit onderzoek blijkt dat een op de zes mannen in Amerika misbruikt zijn, dus zo'n aflevering zal voor veel mannen herkenbaar zijn en misschien ook wel wat doen met ze.

Dit brengt mij op de theorie van Foucault. Hij heeft het over kennis, macht en normalisering. Wanneer er openlijk over taboes wordt gesproken, krijgen we als maatschappij meer kennis. Door deze kennis kunnen we de actuele heersende ideologieën kritisch bekijken. Is een man minder mannelijk wanneer hij in zijn jeugd misbruikt is? En ben je als je zo ongelukkig bent dat je zelfmoord wilt plegen de enige mislukking? Doordat we meer kennis hebben over taboe-onderwerpen, kunnen we beginnen met de normalisering. Het bespreken van taboes kan ervoor zorgen dat mensen erachter komen dat ze niet de enige zijn die zich op een bepaalde manier voelen of gedragen. En wat is dan nog 'normaal'?

Zoals in de inleiding al werd besproken, zet Freud zijn patient af tegen de normale maatschappij, zodat hij kan laten zien waar de patient de fout in gaat. Echter, omdat de hele samenleving als het ware neurotisch is, is er ook niet een 'normale' achtergrond. Dit kan ervoor zorgen dat mensen zichzelf niet meer hoeven te schamen voor zichzelf, meer zichzelf kunnen zijn, zichzelf niet meer hoeven beperken en dit kan ervoor zorgen dat er iets minder onbehagen is in de samenleving. Zoals in hoofdstuk twee besproken, zegt filosoof Pels dat de dominante groepen uit de samenleving met een taboe afdwingen hoe het hoort. Het

⁶⁶ <http://www.oprah.com/oprahshow/Tyler-Perry-Speaks-Out-About-Being-Molested-and-the-Aftermath>

⁶⁷ <http://www.oprah.com/relationships/Sexually-Abused-Men-Is-Your-Husband-One-of-Them>

bespreekbaar maken van taboes kan ervoor zorgen dat de macht van deze groepen in twijfel wordt getrokken.

Kortom; openlijk praten over taboes, hoe moeilijk ook, zorgt voor meer begrip en minder schaamte. Dit kan er weer voor zorgen dat mensen meer zichzelf kunnen zijn, waardoor er minder onbehagen ontstaat in de samenleving. Door te praten kunnen we de heersende ideologieën toetsen. Zoals ook uit de voorbeelden Nieuwsuur en Oprah blijkt, biedt het medium televisie ons een perfecte kans om openlijk over taboes te praten en begrip voor de ander te creëren.

3. Welke functie heeft het medium televisie en waar ligt dat aan?

Iedereen heeft wel een mening over het medium televisie. Sommigen denken dat het mensen afstompt, vervlakt, manipuleert en de publieke moraal bedreigt. Anderen zien het medium juist als middel voor onder andere collectieve bewustwording, emancipatie, vermaak en informatie. Wat men er ook van vindt; dat televisie een grote plek heeft ingenomen in de maatschappij is een feit. En hier kunnen we maar beter het beste van maken. Het medium televisie is zowel visueel als auditief, heeft zowel fictie als non-fictie, heeft allerlei genres, heeft een officiële zender, dus niet anoniem zoals met het internet, kortom; vergeleken met andere media, is televisie heeft meest complete medium. Maar wat hebben we precies aan dit medium?

3.1 Televisie; een venster op de wereld

Door socialisatie zijn mensen verbonden met de rest van de wereld en leren ze de heersende normen, waarden en culturele overtuigingen, maar daarnaast ontwikkelen ze hiermee ook een eigen identiteit. Massa media fungeren tegenwoordig sterk als middel voor socialisatie. Media hebben invloed op hoe we over onze wereld denken en hoe we met anderen interacteren. Ze vormen een brug tussen het prive leven van mensen en hun relatie met de publieke sfeer.⁶⁸ Er mag zelfs geconcludeerd worden dat journalisten een grote rol spelen in het vormen van onze perceptie op de wereld middels het selecteren en uitbrengen van het nieuws en dat hiermee media onze wereld voor ons structureren en organiseren.⁶⁹

Wanneer onderzoeken worden gedaan naar deze invloed van socialisatie via media, wordt er grotendeels alleen onderzoek gedaan naar televisie en zijn beweringen over ‘de media’ vaak alleen beweringen over televisie.⁷⁰ Jennings Bryant en Dolf Zillmann hebben zich verdiept in de effecten van media en zeggen over televisie het volgende:

Television is the source of the most broadly shared images and messages in history. (...) Television is a centralized system of storytelling. Its drama, commercials, news and other programs bring a relatively coherent system of images and messages into every home. That

⁶⁸ David Croteau, William Hoynes, *Media/Society* (London: Pine Forge Press, 1997), 18.

⁶⁹ Jennings Bryant, Dolf Zillmann, *Media Effects* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1994), 3.

⁷⁰ David Croteau, William Hoynes, *Media/Society* (London: Pine Forge Press, 1997), 179.

system cultivates from infancy the predispositions and preferences that used to be acquired from other 'primary' sources and that are so important in research on other media. Transcending historic barriers of literacy and mobility, television has become the primary common source of socialization and everyday information (mostly in the form of entertainment) of otherwise heterogeneous populations. (...) Television is different from other media also in its centralized mass production of a coherent set of images and messages produced for total populations, and in its relatively nonselective, almost ritualistic use by most viewers. Exposure to the total pattern rather than only to specific genres or programs is what accounts for the historically new and distinct consequences of living with television: the cultivation of shared conceptions of reality among otherwise diverse publics.⁷¹

Volgens Bryant en Zillmann zorgt de centrale rol van televisie in onze maatschappij dat het een belangrijke bron is van onze cultuur.⁷² De 'feiten' die op televisie getoond worden, worden door mensen snel aangenomen en de 'lessen' die we leren via dit medium worden de basis van ons wereldbeeld. Zo wordt televisie een belangrijke bron van waarden, ideologieën en perspectieven.⁷³ Echter, wanneer er vervormde opvattingen over de sociale realiteit op televisie getoond worden, kan dit ervoor zorgen dat er misvattingen ontstaan over de maatschappij.⁷⁴ Televisie representaties van onze sociale realiteit reflecteren de ideologieën omtrent onze maatschappij. Wanneer we constant bepaalde ideeën zien en horen, zullen deze ideeën op den duur authentiek lijken en vergelijkbaar met onze visies over hoe het zou moeten in de wereld.⁷⁵ Volgens Bryant en Zillmann kunnen media invloed uitoefenen op ons sociale gedrag. "However, the present formulation proposes that the media can promote prosocial behavior as well as increase the chances of antisocial conduct by reporting and/or portraying instances of socially desirable forms of behavior. Depictions of prosocial actions on the media can activate thoughts and memories that foster helpfulness, kindness, and other socially constructive behaviors."⁷⁶

Media kunnen ons gedrag dus normaliseren, maar ook bepalen wat we acceptabel vinden en wat niet. Ideeën die vaak besproken worden in de media, worden onderdeel van ons publieke debat en het tegenovergestelde gebeurt wanneer bepaalde dingen niet besproken worden.⁷⁷

Niet alleen voor socialisatie, maar ook voor ontspanning en plezier gebruiken we media. Hiermee wordt onze fantasie op gang gebracht, welke een goed effect kan hebben op mensen. "Fantasy allows us to imagine that we are different, that social problems can be solved, or that we can live in a utopia."⁷⁸ Volgens Ien Ang, die een onderzoek heeft gedaan naar waarom mensen naar de serie 'Dallas' kijken, kan het fantaseren mensen helpen om zichzelf te bevrijden, juist omdat het niet echt is. In fantasieën kunnen we spelen met posities en deze uitproberen, waardoor we wel de lusten, maar niet de lasten hebben. Identificatie met mensen op televisie, kan er volgens Ang voor zorgen dat we bepaalde gevoelens kunnen toelaten, die

⁷¹ Jennings Bryant, Dolf Zillmann, *Media Effects* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1994), 18.

⁷² *Ibidem*, 28.

⁷³ *Ibidem*, 30.

⁷⁴ *Ibidem*, 65.

⁷⁵ *Ibidem*, 75.

⁷⁶ Jennings Bryant, Dolf Zillmann, *Media Effects* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1994), 18.

⁷⁷ David Croteau, William Hoynes, *Media/Society* (London: Pine Forge Press, 1997), 167.

⁷⁸ *Ibidem*, 256.

we in het echte leven niet kunnen, maar die ons wel een bepaalde comfort kunnen bieden. “The meanings of such media pleasures, then, cannot be perceived simply by analyzing the media texts; media audiences can incorporate media texts into complex fantasies that can make daily life much more enjoyable.”⁷⁹ Kortom, door te fantaseren via dingen die we zien op televisie, kunnen we emoties ervaren die we in het dagelijkse leven niet kunnen, maar die ons dagelijkse leven hierdoor wel plezieriger maken.

Zoals blijkt, hebben media bepaalde ideologieën die ze uitdragen aan mensen. Een ideologie is een systeem welke helpt de wereld te definiëren en welke waardeoordelen maakt over de wereld.⁸⁰ Kort gezegd suggereren de mediabeelden wat ‘normaal’ en wat ‘afwijkend’ is.⁸¹ Er is echter een debat gaande omtrent de ideologieën in media. Sommigen zijn van mening dat alleen de dominante ideologieën aan bod komen en anderen zijn juist van mening dat allerlei wereldvisies besproken worden. “Research on the ideology of media has included a debate between those who argue that media promote the worldview of the powerful – the ‘dominant ideology’ – and those who argue that mass media texts include more contradictory messages, both expressing the ‘dominant ideology’ and at least partially challenging worldviews.”⁸²

John B. Thompson is van mening dat het van de kijker afhangt hoe hij of zij iets interpreteert en dit in zijn of haar leven incorporeert. Volgens hem kunnen we geen conclusies trekken over ideologieën.

Text and media programmes which are replete with stereotypical images, reassuring messages, etc., may in fact be taken up by recipients and used in quite unexpected ways. To understand the ideological character of media messages, one must consider the ways in which these messages are incorporated into the lives of recipients, how they become part of their projects of self-formation and how they are used by them in the practical contexts of their day-to-day lives.⁸³

Mimi White spreekt over een zogenaamde ‘heterogene eenheid’ omtrent televisie en de uitgedragen ideologieën. De televisie lijkt heterogeen, maar is eigenlijk een eenheid. Dit komt omdat het ons veel verschillende programma’s aanbiedt, waardoor het lijkt alsof de kijker kan kiezen. Echter, de programma’s zijn gemaakt voor een groot publiek, aangepast op de heersende ideeën, zowel op cultureel als sociaal gebied. Televisieprogramma’s lijken gevarieerd, maar het zijn eigenlijk allemaal zelfde concepten. Desondanks doen kijkers hun best om de tekst zo persoonlijk mogelijk te maken. “Viewers consent to watch, and to submit to its array of appeals, in exchange for the text and the possibility of identifying particular meanings, mobilizing the voices that seem to speak “to them”.”⁸⁴

Het persoonlijk maken van een tekst en er een eigen betekenis uit halen voor sociale relaties en de eigen identiteit is zelfs noodzakelijk wil een media-uiting succesvol zijn, zegt John

⁷⁹ David Croteau, William Hoynes, *Media/Society* (London: Pine Forge Press, 1997), 256.

⁸⁰ David Croteau, William Hoynes, *Media/Society* (London: Pine Forge Press, 1997), 163.

⁸¹ *Ibidem*, 166.

⁸² *Ibidem*, 165.

⁸³ John B. Thompson, *The Media and Modernity* (Cambridge: Polity Press, 1995): 213-214.

⁸⁴ Mimi White, “Ideological analysis and television”. *Channels of discourse: Television and contemporary criticism*. Red. R.C. Allen (London: Routledge, 1995): 172-187, 190-202.

Fiske. Als dit onmogelijk is, dan zal het publiek deze afkeuren en zal deze culturele uiting falen. Dit betekent dat populaire cultuur, zo zegt Fiske, niet wordt opgelegd van bovenaf, maar dat mensen, het publiek zelf, zeggenschap hebben over wat wel en wat niet populair is. "Popular culture is made from within and below, not imposed from without or above as mass cultural theorists would have it." Populaire teksten hebben nooit een vaste betekenis, maar ze dagen betekenissen en plezier uit en worden pas compleet wanneer ze door mensen worden toegepast in het dagelijkse leven. Populaire cultuur is volgens Fiske altijd een strijd om sociale betekenis welke tussen mensen die het vaak niet voor het zeggen hebben en degenen die voorstander zijn van de dominante ideologie.⁸⁵ Volgens Fiske worden ideologieën dus niet opgelegd door de machthebbers, maar bepalen mensen zelf of iets populair is of niet. Mensen geven zelf betekenis aan dingen. Populaire cultuur zou omschreven kunnen worden als een dynamische ontwikkeling, waarbij verzet van het volk een rol speelt en waarbij dit verzet tot plezier kan leiden. Bovendien zorgt dit verzet ervoor dat de heersende macht ter discussie wordt gesteld. Zo wordt 'de waarheid', waar Foucault het over heeft, in twijfel gebracht en kan er eventueel nieuwe kennis ontstaan.

Wat geconcludeerd kan worden is dat populaire cultuur eigenlijk een strijd is tussen hoge en lage cultuur en dat deze strijd ervoor zorgt dat er iets uit ontstaat in de cultuur. Echter, bij televisie is de scheidslijn tussen hoge en lage cultuur niet meer zo duidelijk en is het medium daarom postmodernistisch te noemen. De televisie, welke als een venster op de wereld fungeert, laat ons zien wat de culturele discoursen zijn, maar geeft ons ook de mogelijkheid om op onze eigen manier hierop te anticiperen.

3.2 Televisie; uitdager van en middel tot moraal

Ethiek wordt steeds vaker ingezet voor entertainment. Communicatiewetenschapper Hawkins zegt dat steeds vaker televisieprogramma's 'ways to live' tonen.⁸⁶ In televisieprogramma's spelen vaak morele dilemma's een grote rol. Televisie probeert als het ware onze morele waarden te vormen. Deze vorming gebeurt op twee manieren; middels televisieprogramma's die vooral moraliseren en middels programma's die juist moreel uitdagen.⁸⁷ Bij de eerste soort wordt er vooral besproken hoe men zich zou moeten gedragen. Wat doe je met kinderen die zich niet gedragen? Wat moet je doen om gezond te leven? Wat mag wel en wat niet tijdens een zwangerschap? Programma's als *Help, mijn kind is te dik* en *Help, mijn man heeft een hobby* zijn hier een voorbeeld van.

Programma's die moreel uitdagen laten bijvoorbeeld verschillen tussen mensen zien. *Groeten uit de Rimboe* of *Jouw vrouw mijn vrouw*, laten zien dat er verschillende manieren bestaan om het leven in te richten, maar dit soort programma's zorgen er vooral voor dat mensen over eigen opvattingen gaan nadenken. Dit kan ervoor zorgen dat er meer begrip ontstaat in de samenleving.

⁸⁵ John Fiske, *Reading the Popular* (Boston: Unwin Hyman, 1989): 1-12.

⁸⁶ Gareth Palmer, *Exposing lifestyle television: the big reveal* (Ashgate Publishing Limited, 2008), 39.

⁸⁷ Centrum voor Ethiek en Gezondheid, 'Televisie als vergrootglas'

Door te moraliseren of juist moreel uit te dagen toont televisie ons hoe we ons leven kunnen inrichten, worden onze emoties uitgedaagd en worden we aan het denken gezet over de normen en waarden.

Televisieprogramma's helpen ons om het normaliseren waar Foucault het over heeft vorm te geven. Via televisieprogramma's kunnen we dan concluderen 'gelukkig, zo is het bij mij ook; ik ben normaal' of 'oh, zo erg is het bij mij gelukkig niet!' of 'aha, zo moet ik het dus ook doen'. Normaliseren en het ervaren van plezier tijdens televisiekijken gebeurt vooral omdat er sprake is van identificatie of het gebrek eraan. Dit hoeft niet met een persoon te zijn, maar kan ook met een gedachtegoed, situatie of perspectief. Wanneer bijvoorbeeld in een comedyserie een echtpaar ruzie maakt, dan kan de situatie herkenbaar zijn en tegelijkertijd kan dit ervoor zorgen dat eigen ruzies gerelativeerd kunnen worden.

Volgens Aristoteles ervaren mensen plezier aan uitgebeelde dingen doordat er sprake is van herkenning en van medelijden.⁸⁸ Op televisie is er constant sprake van zogenaamde 'mimesis', oftewel uitbeelding waar Aristoteles over schreef in zijn *Poetica*. "Het gaat niet om een platte kopie, maar om een creatieve schepping waarin een relatie met de werkelijkheid het vanzelfsprekende uitgangspunt vormt. (...) Het is te beschouwen als een essentiële functie van de mens om greep te krijgen op de werkelijkheid om hem heen."⁸⁹ In allerlei genres op de televisie worden wij geconfronteerd met andermans emoties en daden. Hierdoor kunnen wij meeleven en onze eigen emoties en daden erin herkennen. Zoals de beschrijving van Ien Ang, kunnen we middels televisie en het fantaseren bepaalde emoties toelaten. Aristoteles heeft het over 'catharsis'; reiniging.⁹⁰ Volgens Aristoteles worden mensen gereinigd van emoties van medelijden en angst die ze ervaren tijdens het kijken naar een uitbeelding van iets. Het doormaken van hevige emoties is volgens Aristoteles een authentieke ervaring met de werkelijkheid zelf, waar vaak een inzicht uit resulteert.⁹¹ Met betrekking tot taboes zou dit inzicht wel eens heel interessant kunnen zijn.

Middels identificatie is empathie met degene op televisie mogelijk.⁹² Wat de geschiedenis ons leert is dat televisie die eigenschap heeft om mensen empathie of medelijden te laten voelen.⁹³ Empathie wordt omschreven als de mogelijkheid om jezelf te kunnen voorstellen in de plaats van iemand anders en deze eigenschap wordt gezien als bepalend voor het moderne sociale leven.⁹⁴ Empathie zorgt ervoor dat mensen imaginair uit hun eigen vertrouwde omgeving en leven stappen en zich verplaatsen naar een situatie die niet per definitie vanzelfsprekend voor hun is. Door empathie is het mogelijk dat het leven 'open-ended' is en niet vast staat, want door de voorstelling die mensen kunnen maken, kan het leven veranderen.⁹⁵ Empathie wordt gezien als een complexe ervaring, die te maken heeft met een ander persoon waarvan de emotionele expressie een causale reden heeft. Morele evaluatie maakt hier een

⁸⁸ Wil Hildebrand, *De poëtica van Aristoteles* (2005)

⁸⁹ Ibidem

⁹⁰ Ibidem

⁹¹ Wil Hildebrand, *De poëtica van Aristoteles* (2005)

⁹² David Giles, *Media Psychology* (London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003), 242.

⁹³ Peter Dahlgren, *Television and the Public Sphere* (London: Sage Publications, 1996), 67.

⁹⁴ John B. Thompson, *The Media and Modernity* (Cambridge: Polity Press, 1995), 189.

⁹⁵ Ibidem

onderdeel van uit.⁹⁶ Wanneer we het dus hebben over empathie middels televisie, dan zouden we kunnen concluderen dat het belangrijk is dat er begrip ontstaat in het handelen en reageren van anderen.

People are easily aroused by the emotional expressions of others. Vicarious arousal operates mainly through an intervening self-arousal process. That is, seeing others react emotionally to instigating conditions activates emotion-arousing thoughts and imagery in observers. Conversely, they can neutralize or attenuate the emotional impact of modeled distress by thoughts that transform threatening situations into non-threatening ones. (...) They learn to fear the things that frightened models, to dislike what repulsed them, and to like what gratified them. Fears and intractable phobias are ameliorated by modeling influences that convey information about coping strategies for exercising control over the things that are feared. Values can similarly be developed and altered vicariously by repeated exposure to modeled preferences.⁹⁷

Dit betekent dat mensen bij het zien van andermans emoties zelf deze emoties plaatsvervangend kunnen ervaren. Echter, door vaak genoeg in aanraking te komen met bepaalde ideeën, kunnen mensen deze emoties zelfs aannemen. Via exposure of blootstelling aan bepaalde emoties, kunnen mensen dus oefenen met emoties en bepaalde waarden en deze ook aanleren. Dit betekent dat blootstelling aan emoties kan zorgen voor meer begrip. Televisie kan ons zo aan het denken zetten en kan daarom terecht uitdager van en middel tot moraal worden genoemd.

3.3 Televisie als therapie

Door de thema's die voorbij komen op televisie zou gezegd kunnen worden dat het medium een therapeutische invloed kan hebben op mensen. Mimi White en Gary Morris hebben beiden het medium vanuit een therapeutische invalshoek bekeken en zijn tot de conclusie gekomen dat televisie ons kan helpen met onze dagelijkse zorgen. White zegt hierover: "Watching television can help or hinder your relationship with your spouse or children. Television can speak a therapeutic discourse and is equally open to being addressed from a therapeutic perspective. (...) You might learn something by watching television therapy shows, or even more by participating on one; it might even be appropriate to watch television as part of your own therapy."⁹⁸

Morris zegt daarover het volgende:

An important facet provided by the medium of television is its ability to help viewers feel supported and connected with others albeit vicariously. The television schedules are packed with shows that enable viewers to observe and learn from the problems encountered by participants or other viewers. Television shows could be regarded as an

⁹⁶ David Giles, *Media Psychology* (London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003), 75.

⁹⁷ Jennings Bryant, Dolf Zillmann, *Media Effects* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1994), 75.

⁹⁸ Mimi White, *Tele-advising: therapeutic discourse in American television* (1992), 25.

on-air self-help group, providing viewers who have experienced similar issues with a powerful sense of connectedness.⁹⁹

Waar het eigenlijk om gaat volgens White is het feit dat er bekentenissen worden gedaan op televisie. Volgens haar is Foucault degene die in doen van bekentenissen een therapeutische werking zag.¹⁰⁰

Televisie is tegenwoordig volgens White het middel voor bekentenissen en therapeutische strategieën. Mensen worden aangemoedigd om aan hun problemen, emoties en fantasieën te werken.

Television offers new formations of individual and social subjectivity, displacing the modernist therapeutic project, recasting conventions of social decorum, and transforming conventional distinctions between private and public spheres. (...)All of this occurs in a wide array of television modes and genres, crossing boundaries between reality programming formats and dramatic fictions. In a variety of contexts, television reformulates ideas about the therapeutic process and how it works.¹⁰¹

White zegt dat er in allerlei genres op televisie de mogelijkheid is voor bekentenissen. Ook worden er in verschillende soorten programma's tips gegeven hoe je moet leven. Via dit soort programma's zien mensen dat ze niet de enige zijn met een probleem. Door te luisteren naar andermans bekentenissen kan televisie altijd een bron van hulp zijn. Vooral wanneer bekende mensen vertellen over hun problemen kan dit kijkers helpen, omdat deze bekendheden vanwege hun status gezien worden als autoriteit. Door televisieprogramma's kunnen mensen zichzelf identificeren met anderen en hun problemen. "Indeed, counseling programs supplant the terms of traditional therapy in favor of mediated, performative confessional practices that begin to redefine popular therapeutic processes and social subjectivity.(...) Here, the differences between the private and the public is effaced in favor of a larger consuming social body where subjectivity can be managed and negotiated through confessional strategies."¹⁰²

Televisie heeft er op deze manier voor gezorgd dat de scheidslijn tussen wat prive en wat publiek is, is verschoven of zelfs vervaagd. Doordat emoties die vroeger binnenshuis werden gehouden, tegenwoordig publiekelijk besproken worden, worden mensen geconfronteerd met hun eigen gevoelens, die ze misschien in het dagelijkse leven negeren. Dit zorgt ervoor dat mensen indirect als het ware in therapie zijn via het medium televisie.

Er zijn tegenwoordig tal van televisieprogramma's die gevoelige onderwerpen bespreken waar men het liever niet over heeft in het dagelijkse leven. Talkshows zoals *Oprah*, programma's als *Spuiten en Slikken* en programma's waar gekke ziektes en andere

⁹⁹ Gary Morris, *Mental health issues and the media: an introduction for health professionals* (Routledge, 2006), 78.

¹⁰⁰ Mimi white "television, therapy, and the social subject; or the tv therapy machine" in *Reality squared; televisial discourse on the real*. Red. J. Friedman (2002)

¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Mimi white "television, therapy, and the social subject; or the tv therapy machine" in *Reality squared; televisial discourse on the real*. Red. J. Friedman (2002)

lichamelijke kwaaltjes worden besproken, zorgen ervoor dat mensen dat waar ze zich voor schamen, schuldig over voelen of agressief van worden, kunnen relativiseren of er een ander perspectief op kunnen krijgen.

Natuurlijk worden dat soort programma's gemaakt vanwege commerciële doeleinden; makers willen scoren en zo hoog mogelijke kijkcijfers en het werkt, want mensen zijn geïnteresseerd in taboe-onderwerpen. Zoals Bataille uitlegt, hebben mensen transgressie nodig om zich compleet te voelen en zijn taboes zowel sacraal als profaan; dit wekt interesse.

Televisieprogramma's waar taboe-onderwerpen ter sprake komen zullen deze taboes wellicht niet meteen doorbreken, maar dat hoeft ook helemaal niet. Het kan zelfs zo zijn dat dat soort programma's taboes niet eens bespreekbaar maken. Wat dat soort programma's wel kunnen doen, is mensen aan het denken zetten over hun eigen taboes, hun eigen gekke gedachten en handelingen. En ookal houden mensen deze taboes toch voor zichzelf, de programma's zorgen er in ieder geval voor dat mensen zien dat anderen ook niet voor honderd procent heilig zijn. Dit soort programma's hebben een grote invloed op het normaliseringsproces en op hoe mensen over zichzelf en anderen kunnen gaan denken. Televisieprogramma's die taboes bespreken of tonen kunnen daarom terecht therapeutisch genoemd worden.

4. Televisie vanuit psychoanalytisch perspectief

Zoals eerder uitgelegd heeft onder andere Freud de menselijke driften en taboes geprobeerd te bekijken vanuit de psychoanalyse. Zo zijn heel wat menselijke handelingen vanuit de psychoanalyse geanalyseerd. Echter, televisie en het kijken naar televisie loopt wat dit betreft nog achter. Dat is tot nu toe nog niet vaak gedaan, dus hierbij een nieuwe invalshoek voor de televisie en het kijken naar televisie.

4.1 Televisie als droom

Mensen beleven plezier tijdens het televisie kijken vanwege de karakteristieke eigenschappen van dit medium. Televisie is namelijk erg visueel en combineert beeld en geluid om verhalen te vertellen. Zoals beschreven wordt in het boek *Media Studies: Content, audiences, and production* is televisie 'techniek van de verbeelding'.¹⁰³

Television and film are *storytelling machines*; technologies utilised to tell tales and satisfy a human desire for narratives (cf. Andrew 1984: 143). Thus, like the film, television can be described as a *technique of the imaginary* (cf. Metz 1982: 3). This means that television consists of *imaginative* of fictional narratives creating a world of fantasy in their texts; *imagery* or iconic images telling their narratives audio-visually; and the *imaginary* order as described by Lacan's distinction between the *imaginary* order and the *symbolic* order. As most films and popular television programmes are fictional narratives represented visually, they resemble dreams.¹⁰⁴

¹⁰³ Pieter Jacobus Fourie, *Media studies: content audiences, and production* (2001)

¹⁰⁴ Ibidem

Het komt erop neer dat televisieprogramma's veel weg hebben van dromen en dat het kijken naar televisieprogramma's vergeleken kan worden met dromen. 'The audio-visual text of these media mobilises the conscious and unconscious of the viewer.'¹⁰⁵ Dus ons bewustzijn en ons onderbewuste worden geactiveerd tijdens het televisiekijken. Zo zijn er ook een aantal overeenkomsten tussen televisie en dromen. Ten eerste zijn ze beiden heel visueel, ten tweede heel symbolisch, ten derde beschikken ze over een hoog niveau van 'wish fulfilment', ten vierde zijn ze onsamenhangend, ten vijfde is de inhoud belangrijk en vaak wordt deze vergeten en ten slotte, maken ze beiden gebruik van recentelijke ervaringen.¹⁰⁶

Viewers consider the television text as their own fantasy designed to fulfil their desires. The interaction between the viewer and the text in the televisual-apparatus centres on a number of elements: desire and pleasure, regression, identification and the mode of enunciation (cf. Flitterman-Lewis 1987). In other words, the viewer regresses to a dream-like state where the images on the screen are taken by him as his own dreams; in this dream-state he is able to identify with images and views presented on the screen. Regression and identification are induced by the quality of the text itself, techniques through which the text is constructed and its mode of addressing the viewer.¹⁰⁷

Het komt erop neer dat mensen tijdens televisiekijken hun onbewuste verlangen tegemoet kunnen komen middels onder andere identificatie en plezier die ze ervaren tijdens het kijken. Onze verdrongen driften kunnen bevredigd worden door wat we zien op de televisie. Televisie mobiliseert de onbewuste gedachten door confrontatie en men kan ze zo een plek geven doordat ze even naar het oppervlak kunnen komen.

5. Hoe kan televisie ons helpen?

Tot nu toe heb ik uiteengezet wat de psychoanalytische visie van Freud is op taboes, wat de maatschappelijke en wetenschappelijke invalshoeken zijn, waarom taboes besproken zouden moeten worden en wat voor functie televisie heeft in de samenleving. Na al die fundamentele elementen te hebben verwerkt, is het nu een logische stap om uit te leggen hoe het medium televisie ons kan helpen met onze maatschappelijke neurose.

Er is een debat gaande over de vooronderstellingen wat het medium televisie zou moeten doen en zijn voor de samenleving; enerzijds wordt er gezegd 'tv should provide resources to answer people's needs and raise cultural standards' en anderzijds 'tv should give people what the majority seem to want and what makes the most profit.'¹⁰⁸ Gekeken naar taboes en onze maatschappelijke neurose is naar mijn mening dit debat niet nodig en zijn beide eigenschappen noodzakelijk. Televisie helpt ons mensen namelijk op beide manieren. Enerzijds door ons een andere kijk op taboes te geven en de mensen te geven wat ze *nodig*

¹⁰⁵ Pieter Jacobus Fourie, *Media studies: content audiences, and production* (2001)

¹⁰⁶ Ibidem

¹⁰⁷ Ibidem

¹⁰⁸ Jonathan Bignell, *An introduction to television studies* (London: Routledge, 2004), 21.

hebben en hiermee de culturele standaard te ontwikkelen en anderzijds door middel te zijn voor catharsis voor onze oerdriften en zo de mensen te verschaffen wat ze (onbewust) *willen*.

5.1 Als catharsis voor oerdriften

Zoals hiervoor besproken, hebben taboes betrekking op het vermogen te genieten en in totale vrijheid te leven. Taboes beperken ons dus in het bevredigen van onze oerdriften. Omdat we wel bij de rest van de samenleving willen horen, houden we ons daarom aan deze beperkingen. Echter, voor deze onthouding worden we niet beloond en de wens om aan de drift te voldoen blijft bestaan, waardoor we ons onbevredigd blijven voelen en het onbehagen blijft bestaan in de cultuur.

Volgens Bataille wordt de behoefte aan transgressie gestuurd door ons onbewuste en komen mensen door deze grensoverschrijding weer in contact met de natuur, oftewel met hun ware zelf en kunnen ze zo een gevoel van geluk ervaren. Bataille zegt dat taboes voortkomen uit afgrijzen van bedreigende, maar tegelijk fascinerende en uiteindelijk onbeheersbare krachten als roes, geweld en dood.

Wat hiervoor ook duidelijk is geworden, is dat televisie onze fantasie op gang brengt en dat we daardoor emoties kunnen ervaren die we in het dagelijkse leven niet kunnen, maar die ons dagelijkse leven wel plezieriger maken. Volgens Aristoteles zorgt het doormaken van deze emoties ervoor dat mensen een authentieke ervaring met de werkelijkheid hebben.

Zoals in de vorige hoofdstukken uitgelegd, komt het erop neer dat mensen tijdens televisiekijken hun onbewuste verlangen tegemoet kunnen komen middels onder andere identificatie en plezier die ze ervaren tijdens het kijken. Onze verdrongen driften kunnen bevredigd worden door wat we zien op de televisie. Televisie mobiliseert de onbewuste gedachten door confrontatie en men kan ze zo een plek geven doordat ze even naar het oppervlak kunnen komen. Kijken naar televisieprogramma's wordt daarom ook wel vergeleken met dromen en Freuds visie hierop.

Wanneer we kijken naar de veronderstelling 'tv should give people what the majority seem to want and what makes the most profit', dan kunnen we het beste kijken naar wat ons fascineert en dat zijn volgens Bataille bedreigende, onbeheersbare krachten als roes, geweld en dood. Als we dit betrekken op het medium televisie, dan kunnen we denken aan sexprogramma's of programma's waarin moorden worden gepleegd of over dit soort zaken wordt gesproken. Door dit soort programma's worden onze oerdriften geprikkeld. Op deze manier kunnen we deze driften enigzins tegemoet komen en ervaren we door identificatie en fantasie toch bepaalde emoties die tot bevrediging van deze driften kunnen leiden. We kunnen hierbij eigenlijk spreken van 'catharsis'; een reiniging van de agressie of sekslust en bovenal een reiniging van negatieve gevoelens jegens zichzelf..

One long-held theory is that watching violence has a cathartic effect on the viewer, enabling them to discharge violent tendencies by acting them out vicariously through identification with fictional aggressors. This derives from Freudian theory, and the belief that humans enter the world programmed with a set of 'primitive' impulses; civilized society, so

the story goes, has developed ever-more elaborate outlets for releasing these impulses, including artistic expression.¹⁰⁹

Ondanks de indirecte bevrediging van de oerdriften hoeven mensen zich niet schuldig te voelen of zich te schamen, want ze hebben niets misdaan; ze keken slechts naar een programma. De emoties die ze daarbij ervaren kunnen het beste omschreven worden als ervaring van het sublieme. En het feit dat deze ervaring via een televisie is, is heel belangrijk, want er is een veilige ‘afstand’ tot hetgeen ons onlust en lust bezorgt. Volgens filosoof Immanuel Kant is deze soort van sublieme ervaring het beste te beschrijven als het ‘dynamische sublieme’.¹¹⁰ Wanneer we ons realiseren dat we genoeg afstand hebben tot het vreeswekkende object, dan kunnen we onze onlust gevoelens loslaten en de lustgevoelens toelaten. Onze angst voor de overweldigende natuurkrachten kunnen we inruilen voor begeerte. Deze natuurkrachten kunnen we terugvinden in onze oerdriften. Wanneer we deze oerdriften terugzien op televisie, hebben we een veilige afstand en hoeven we niet bang te zijn gestraft te worden door de maatschappij, terwijl we wel middels de eigenschappen van televisie deze driften kunnen ervaren en hierdoor ook lustgevoelens. Waar we eerst bang voor waren, kunnen we nu via televisie gerust toelaten en daardoor is er sprake van een sublieme ervaring.

Mensen kunnen middels televisie genieten van dingen die ze zelf in het dagelijkse leven niet kunnen of mogen. Televisie zorgt dus voor catharsis van onze oerdriften en hierdoor bereiken we de sublieme ervaring. Doordat mensen zich zo minder onbevredigd voelen, kan dit voor minder onbehagen in de cultuur zorgen.

5.2 Een nieuwe kijk op taboes; catharsis van schuld en schaamte

Zoals hierboven is besproken kunnen we taboes onderverdelen in drie categorieën, namelijk taboes op wat we zijn of hebben, taboes op ‘foute’ gedachten of gevoelens of taboes op ons gedrag. Deze taboes zorgen voor schaamte, schuldgevoel of zelfhaat. Zo kan schuldgevoel allerlei psychische verwoestingen aanrichten en uiten verdrongen driften zich als zelfagressie. We worden allemaal gevormd doordat we met anderen praten, ideeën uitwisselen en ons in de publieke sfeer begeven. Televisie speelt hierin een grote rol, vooral vanwege het feit dat mensen via televisie met verschillende ideeën, gevoelens en gedragingen worden geconfronteerd. Via programma’s als *Je zal het maar hebben* of *Je zal het maar zijn* krijgen mensen te zien met wat voor problemen, gevoelens en taboes anderen moeten leven. Zo wordt in veel televisieprogramma’s openlijk gepraat over dingen die normaal niet besproken worden.

Op die manier krijgen we meer kennis in de samenleving en hierdoor kan het normaliseringsproces beter worden. Via televisie kunnen we in aanraking komen met verschillende denkbeelden, gevoelens en gedragingen, waardoor we een andere kijk kunnen ontwikkelen op wat normaal is en hierdoor taboes ook kritisch kunnen bekijken. Media kunnen ons gedrag dus normaliseren, maar ook bepalen wat we acceptabel vinden en wat niet.

¹⁰⁹ David Giles, *Media Psychology* (London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003), 62.

¹¹⁰ Immanuel Kant, *The critique of judgement* (1969)

Normaliseren en het ervaren van plezier tijdens televisiekijken gebeurt vooral omdat er sprake is van identificatie. Middels identificatie is ook empathie mogelijk en televisie heeft de eigenschap om mensen empathie te laten voelen. Door identificatie heeft het individu het gevoel bij een groep te horen en dat geeft een bevredigend gevoel. Via televisieprogramma's zien mensen dat ze niet de enige zijn met een probleem. Door te luisteren naar andermans bekentenissen kan televisie altijd een bron van hulp zijn. Zo kunnen we erachter komen dat veel van de taboes ons beperken en voor niets schaamte en zelfhaat opleggen. Praten over taboes zou ervoor kunnen zorgen dat de maatschappij aan een helend proces kan beginnen en omdat dit vaak gebeurt op televisie, kan gezegd worden dat televisie mensen helpt de schaamte en zelfhaat van zich af te werpen.

Kortom; televisieprogramma's kunnen ervoor zorgen dat er meer begrip en minder schaamte is. Onderbuikgevoelens gaan niet weg wanneer we ze negeren. Door openlijk te praten hierover, kan er begrip ontstaan. Dit kan er weer voor zorgen dat mensen meer zichzelf kunnen zijn, waardoor er minder onbehagen ontstaat in de samenleving. Door te praten kunnen we de heersende ideologieën toetsen. Op televisie gebeurt dit vaak genoeg, waardoor mensen geconfronteerd worden met hun eigen ideeën. Taboes zijn aan verandering onderhevig. Wanneer we ermee via televisie in aanraking komen, kunnen we normaliseren, maar eigenlijk ontdekken we dan dat niemand normaal is en dat we ons dus niet hoeven te schamen of schuldig te voelen. Zo kan televisie ervoor zorgen dat mensen een nieuwe kijk krijgen op taboes en dat er catharsis kan plaatsvinden van schuldgevoelens en schaamte. Wanneer we inzien dat niemand perfect is, kunnen we minder streng zijn voor onszelf. Dit geeft rust. Rust voor de mens en hiermee ook rust voor de samenleving.

5.3 Lof der onaangepastheid!

Zoals hierboven uitgelegd speelt televisie op twee manieren een grote rol bij de hulp de maatschappij minder neurotisch te maken. Enerzijds omdat mensen indirect hun driften kunnen bevredigen, anderzijds omdat ze een andere kijk krijgen op taboes en hiermee anders kunnen normaliseren en er zo minder onbehagen ontstaat. Echter, er zijn wel een aantal dingen die televisie nodig heeft met betrekking tot taboes om deze ontwikkelingen beter te maken.

Allereerst spelen bekendheden een belangrijke rol bij het normaliseringsproces. Zoals hiervoor al uitgelegd, worden bekendheden vaak gezien als autoriteit. Met deze positie kunnen ze bepaalde ontwikkelingen aankaarten die mensen aan het denken kunnen zetten. Zo worden vaak bekende mensen ingezet om taboezaken als bijvoorbeeld ziektes op de kaart te zetten. Wanneer bekende mensen openlijk praten over aids, kanker, depressie of verkrachting in hun jeugd, dan kan dit vaak anderen aansporen om hier wat mee te doen; openlijk praten of de emoties in ieder geval toe te laten.

Daarnaast worden bekendheden vaak ingezet als ambassadeur, waardoor ze een bepaalde zaak of situatie kunnen vertegenwoordigen en hiermee aandacht vestigen op dingen die meer aandacht nodig hebben. Vaak zijn dit taboezaken waarvan mensen wel weten dat ze er zijn,

maar waar door aandachtstekort mensen niets mee kunnen doen, zoals bijvoorbeeld vrouwenhandel, orgaandonatie of geweld in huis.

Daarnaast speelt ook humor een grote rol. Lachen om een mop waarin een taboe besproken wordt, werkt bevrijdend en helpt het indirect bevredigen van onze behoeften. Het getaboeïseerde wordt zo beleefd in de vorm van fantasie en hierdoor is er sprake van plaatsvervangende bevrediging en beleving van lust. Door humor kunnen taboes ook vanuit een andere invalshoek worden belicht, waardoor mensen de problemen die ermee gepaard gaan kunnen relativeren. In (familie)comedyseries kunnen ruzies tussen man en vrouw de eigen ruzies thuis en de man-vrouw verschillen aankaarten en vanuit een ander perspectief benaderen. Zo kunnen ruzies thuis gerelativeerd worden.

Ook speelt de benadering vanuit de journalist of programmamaker een grote rol. Voor taboes is empathie een belangrijk ingrediënt om dingen bespreekbaar te maken of in ieder geval vanuit een andere kant te belichten. Met respect omgaan met het onderwerp of de betrokkenen is daarom een belangrijke voorwaarde. Deze professionals moeten de informatie die ze verzamelen integer presenteren. Alleen zo kan er begrip ontstaan van het taboe-onderwerp. Dit kan bijvoorbeeld door diepteinterviews. Er zijn steeds meer programma's die openlijk een situatie, persoon of onderwerp benaderen en hiermee taboes blootleggen. Natuurlijk is het ook voor de entertainment, maar mensen leren anderen hierdoor wel begrijpen en zo ontstaat er makkelijker empathie. Wanneer iemand openlijk vertelt over hoe het is om een bepaalde ziekte te hebben of een bepaalde voorkeur in bed en wanneer hier met respect mee wordt omgegaan achter de schermen, dan zal dat wat op de schermen te zien is sneller zorgen voor begrip of empathie.

Door te moraliseren of juist moreel uit te dagen toont televisie ons hoe we ons leven kunnen inrichten, worden onze emoties uitgedaagd en worden we aan het denken gezet over de normen en waarden. Hierbij kan de 'shockerende' methode zo nu en dan prima ingezet worden. Zo zijn de campagnes van SIRE een goed voorbeeld. Elke keer worden shockerende reclames ingezet om mensen aan het denken te zetten over vaak morele zaken die zelden besproken worden. Zo blijkt inderdaad dat wanneer mensen een dodelijke ziekte krijgen, dat hun omgeving ze vaak in de steek laat. Dit wordt eigenlijk nooit letterlijk uitgesproken, maar het gebeurt wel. SIRE heeft echter via een reclame deze pijnlijke (taboe)kwestie in kaart gebracht. Mensen worden hiermee met hun neus op de feiten gedrukt en herkennen zichzelf hier waarschijnlijk in terug. Ook in de reclamespotjes van SIRE over huisgeweld waarin kinderen de dupe zijn van ruzies, wordt pijnlijk duidelijk hoe kinderen vaak door ouders worden genegeerd, gebruikt als machtsmiddel of worden misbruikt. Hiermee worden heel veel mensen 'subtiel' op hun eigen daden gewezen.

Kortom; shockerende televisie kan soms taboe-onderwerpen op een verfrissende manier aankaarten, waarbij mensen een spiegel wordt voorgehouden. Zaken die nooit besproken worden komen zo aan het licht en dit 'shock-effect' kan ervoor zorgen dat mensen nieuwe inzichten krijgen.

Wat eigenlijk het belangrijkste is, is dat het medium televisie zich niet aanpast aan de gangbare norm. Socioloog Herman Milikowski heeft in de jaren '60 van de vorige eeuw een

onderzoek gedaan naar de maatschappij en de sociale aanpassingen en niet-aanpassingen en heeft ondervonden dat wij mensen onderdrukt worden door andere mensen.¹¹¹ Dit heeft hij uitgewerkt in het boek *Lof der onaangepastheid*. Milikowski komt tot de conclusie dat levensomstandigheden van mensen alleen kunnen verbeteren door onaangepast gedrag! Volgens Milikowski is onaangepastheid de beste manier om emancipatie mee te beginnen. Volgens mij zorgt televisie door taboes aan te kaarten en zich dus niet aan te passen aan de ideologieën en de gangbare norm van wat wel en wat niet besproken mag worden, er juist voor dat plaats komt voor vernieuwing, voor ontwikkeling en vooral voor vooruitgang. Daarom zeg ik ook; lof der onaangepastheid met betrekking tot het medium televisie!

6. Weerlegging van een aantal tegenargumenten

Ik ben me er van bewust dat het tot nu toe lijkt alsof ik het medium televisie de hemel in prijs en het beschouw alsof het de oplossing is voor al onze problemen. Dit is zeker niet het geval, maar met betrekking tot taboes kan is niet anders dan beweren dat televisie dient als psychiater van de neurotische samenleving. Tijdens het lezen van deze thesis is de kans groot dat er al een aantal tegenargumenten opkomen bij mensen en hierbij grijp ik de kans om deze mogelijke tegenargumenten te weerleggen.

6.1 Media maken taboes

Zoals hierboven besproken, speelt televisie een grote rol in hoe mensen denken over wat normaal is en wat niet. Denkbeelden die vaak besproken worden op een bepaalde manier, kunnen dan ook aangenomen worden als feit of in ieder geval mensen op een bepaalde manier laten denken over dingen. Zo kan televisie ook een taboe *maken*. Een voorbeeld hiervan is de vraag die opeens gesteld werd in de media nadat het drama van het kinderdagverblijf ‘t Hofnarretje’ aan het daglicht kwam, of mannen wel in een kinderdagverblijf zouden mogen werken. Opeens werden mannen die met kinderen werken taboe. Overal werd dit fenomeen besproken en in elk programma werd de vraag gesteld of we dit nog zouden moeten tolereren. Oftewel; televisie kan ook een taboe creëren.

Daarom heb ik hiervoor bepleit dat we openlijk met elkaar moeten praten. Wanneer we blijven praten over allerlei zaken, waaronder taboes, dan kunnen we taboes blijven testen op hun geldigheid. Zo blijft er sprake van een publieke sfeer, omdat mensen op rationeel niveau met elkaar blijven communiceren. Wanneer we rationeel de taboes bespreken, dan kunnen we er met z'n allen achterkomen of ideeën goed zijn of niet. In dit geval hebben mensen openlijk gepraat over mannelijk personeel in kinderdagverblijven en zijn we tot de conclusie gekomen dat kinderen, vooral jongens, ook zeker een mannelijk voorbeeld nodig hebben. Dus mannen die op kinderen passen zijn zeker geen taboe!

Daarnaast ben ik het volledig met Fiske eens, dat mensen zelf betekenis geven aan dingen en dat

¹¹¹ Herman Milikowski, *Lof der Onaangepastheid* (Meppel: Boom, 1961)

ze zich kunnen verzetten tegen bepaalde ideeën. Hierdoor krijgt televisie dus niet de mogelijkheid om taboes te maken als het belachelijke taboes zijn, omdat mensen altijd nog zelf een verstand hebben en met rationele discussies een taboe kunnen testen.

6.2 Verneder TV

Wanneer mensen openlijk op televisie over hun problemen praten, kunnen dat best wel pijnlijke momenten zijn. Praten over ziektes of verkrachting kan genant zijn. Volgens sommigen zelfs vernederend. Filosoof Rob van Gerwen schrijft dat kijken en luisteren naar dat soort beelden ervoor zorgt dat de intimiteit van mensen geriskeerd wordt.¹¹² Volgens Van Gerwen denken mensen er niet bewust over na dat ze vernederd worden, maar is het idee om op televisie te komen zo aantrekkelijk, dat ze er alles voor doen. Hij zegt dat televisiemakers er geen rekening mee houden hoe een persoon in beeld wordt gebracht, maar dat ze alleen denken aan kijkcijfers en ‘mooie televisie’. Emotionele televisie wordt zo volgens Van Gerwen ‘verneder televisie’. Door de waarheid te willen vertellen, zouden de makers de ethiek vergeten. Wegens ethische redenen zou de waarheid niet altijd verteld hoeven worden, volgens Van Gerwen, of op die manier dat het geensceneerd of kunstzinnig is.

Ook hier ben ik het niet mee eens. Natuurlijk is het moeilijk om op televisie eerlijk te zijn over gevoelens, gedachten of gedrag. Dit heeft er mee te maken dat we dat nog niet zo gewend zijn en omdat we denken dat we de enige zijn. Maar om daarom maar niet de waarheid te vertellen of de waarheid te verdraaien is onzin. Zoals ik al eerder schreef is empathie erg belangrijk. Daarom is de rol van de programmamaker erg belangrijk, en is het noodzakelijk dat mensen niet bewust belachelijk worden gemaakt. Maar wanneer mensen eerlijk over taboe onderwerpen praten is daar moed voor nodig en als het correct is gedaan, zal de kijker niet denken dat degene vernederd is. Dat Tyler Perry, zoals eerder genoemd, over zijn misbruik vertelde, heeft alleen maar nog meer mannen ertoe gezet om hierover te praten en om zich te bevrijden van dit geheim. Weinig mensen zullen zeggen dat Perry vernederd is in dit gesprek.

Op 24 juli 2011 was cabaretier Marc-Marie Huijbrechts te gast in het programma *Zomergasten* en hier vertelde hij dat zijn vader eerlijk tegen hem zei ‘Ik begrijp niet dat mensen jou grappig kunnen vinden’. De presentator kon niet geloven dat Huijbrechts hier niet boos of gekwetst van was. Marc-Marie zei dat hij die opmerking juist wel grappig vond, maar barstte toen in huilen uit, omdat het hem deed denken aan het moment dat zijn vader hem aan het sterfbed van zijn moeder twee dagen lang had genegeerd vanwege een ruzie die daarvoor had plaatsgevonden. Die hele avond bleven kijkers maar Twitterberichten sturen over hoe geweldig, sympathiek en eerlijk ze Marc-Marie vonden.

De waarheid vertellen en eerlijk zijn over taboes hoeft dus helemaal niet vernederend te zijn, als er maar wel met respect mee wordt omgegaan. Emotionele en eerlijke televisie is dus zeker geen verneder televisie.

¹¹² Rob van Gerwen, 'Television as an Art. On Humiliation-TV. (2002)

7. Conclusie

Via deze lange en stapsgewijze uiteenzetting mag ik hopen dat het nu voor de lezer duidelijk is waarom we het medium televisie als de psychiater van onze neurotische maatschappij zouden mogen noemen.

Allereerst, het feit dat de maatschappij neurotisch is, komt doordat we niet mogen toegeven aan onze oerdriften en we met heel veel taboes rekening moeten houden als we de veiligheid en liefde van onze samenleving willen hebben. Deze toestand zorgt voor onbehagen in de cultuur, want mensen blijven behoefte hebben aan agressie of seks en hebben te maken met bepaalde behoeften of aandoeningen die niet geaccepteerd worden in de maatschappij.

Onthouding van deze driften wordt niet meer beloond, zoals dat vroeger wel ging met ouders, maar de behoefte aan de drift blijft, volgens Freud. Dit uit zich uiteindelijk in agressie, zelfhaat, schuldgevoelens of schaamte.

De taboes waar we mee te maken hebben, zijn onder te verdelen in drie categorieën, namelijk taboes op wat we zijn of hebben, taboes op ‘foute’ gedachten of gevoelens of taboes op ons gedrag. Deze taboes zouden getest moeten worden op hun geldigheid, want taboes zijn aan verandering onderhevig en vooral wanneer ze groepen mensen onderdrukken moet gekeken worden naar het belang van een taboe. Volgens filosofen hebben mensen van nature behoefte aan transgressie om zich compleet en gelukkig te voelen. Deze transgressie wordt gestuurd vanuit het onbewuste en heeft te maken met zowel bedreigende als fascinerende krachten, zoals geweld en de dood.

Het medium televisie zorgt voor deze transgressie. Enerzijds doordat het een catharsis vormt voor de oerdriften waar we niet aan mogen toegeven en anderzijds omdat het voor ons een publieke sfeer vormt, waar openlijk en rationeel over taboes gesproken wordt en mensen zo bepaalde fenomenen vanuit een andere invalshoek kunnen bekijken. Hierdoor krijgen mensen de gelegenheid om zichzelf te vergelijken met anderen en om het normaliseringsproces anders te laten verlopen, wat ervoor zorgt dat mensen kunnen concluderen dat ze zich niet schuldig hoeven te voelen of zich te schamen, omdat iedereen problemen heeft en niemand ‘normaal’ is. Televisie werkt zo als plaatsvervangende therapie, omdat mensen via televisie met allerlei gevoelens, gedragingen en ideeën, geconfronteerd worden. Via televisieprogramma's waar openlijk wordt gepraat over dingen die normaal niet besproken worden, krijgen mensen te zien met wat voor problemen of taboes anderen moeten leven en zo komen mensen in aanraking met allerlei denkbeelden, gevoelens en gedragingen. Op deze manier kunnen we een andere kijk ontwikkelen op wat normaal is. Zo kunnen we zien dat we niet de enige zijn met een probleem en kunnen we door te luisteren naar anderen hulp vinden in het medium televisie. Wat we dan kunnen concluderen is dat heel veel taboes die we onszelf hebben opgelegd vooral zorgen voor nutteloze schaamte en zelfhaat.

Televisie brengt onze fantasie op gang en middels dit medium kunnen mensen emoties ervaren die ze in het dagelijkse leven niet kunnen, willen of mogen toelaten. Deze emoties beginnen eigenlijk doordat er sprake is van identificatie. Doordat er een situatie of persoon op de televisie komt, waarmee de kijker zich kan identificeren, krijgt het medium de functie van therapeut en kunnen emoties op gang komen. Ons onbewuste en hiermee onze verlangens krijgen zo als het ware een uitlaatklep. Daarnaast heeft door identificatie een individu het gevoel bij een groep te horen en dit geeft volgens Freud een bevredigend gevoel.

Wat een belangrijk aspect hiervan is, is dat identificatie via televisie empathie kan oproepen, waardoor mensen 'de ander' beter kunnen begrijpen. Door empathie kunnen mensen zich beter verplaatsen in iemand anders en hierdoor wordt begrip ook makkelijker. Door empathie kunnen we dus anderen beter begrijpen en ook zo kunnen we emoties toelaten die we anders nooit zouden ervaren. Door confrontatie met emoties via televisie, worden onze onbewuste gedachten gemobiliseerd. Televisie wordt daarom ook vergeleken met dromen. Kortom; op televisie worden heel veel taboes getoond en besproken. Dit zorgt ervoor dat de maatschappij aan een helend proces kan beginnen. Het medium televisie kan daarom terecht de psychiater van de neurotische maatschappij genoemd worden.

Methodologie

Terugkijkend op de periode van het schrijven van deze scriptie, realiseer ik mij dat het nadenken over allerlei theorieën, de structuur, de hoofd- en deelvragen, de stelling enzovoort, de meeste tijd in beslag nam. Ongeveer een jaar geleden begon ik al na te denken waar ik mijn scriptie over zal schrijven en alleen al het denken over het onderwerp heeft ongeveer drie maanden geduurd. Ik heb de media gevolgd om te kijken of er actualiteiten zijn die mij aanspreken, maar toch bleek niets interessant genoeg. Zoals in de persoonlijke verantwoording al beschreven staat, gaan mijn interesses uit naar taboes, waardoor ik iets langer dan een half jaar geleden de keus had gemaakt voor dit onderwerp. Ik wist toevallig dat Freud iets had geschreven over 'Totem en Taboe', maar had het zelf nooit gelezen. Mijn eerste concrete stap was zo veel mogelijk over het onderwerp opzoeken op internet en ondertussen heb ik een aantal boeken van en over Freud gekocht en daarbij ook een aantal mediawetenschappelijke boeken.

Op internet kwam Bataille vaak langs, dus heb ik mij ook verdiept in zijn teksten over taboes. De combinatie dat ik mij wilde richten op het onderwerp 'televisie', dat Bataille uitlegt dat transgressie noodzakelijk is en dat Freud schrijft dat er onbehagen heerst in de cultuur vanwege het feit dat we niet mogen toegeven aan onze driften, heeft mij uitgedaagd hier een oplossing of middenweg voor te zoeken. Mijn stelling had ik al vrij snel, vooral vanwege het feit dat ik er heilig van overtuigd ben dat televisie veel invloed heeft op hoe mensen naar de wereld kijken, maar ik wist nog niet zeker in welke vorm ik deze zou gieten.

Ik wilde een scriptie schrijven waarin ik betoog dat televisieprogramma's ingezet moeten worden om taboes bespreekbaar te maken. Hierbij was mijn structuur heel anders. Echter, mijn begeleider heeft mij erop gewezen dat wat ik eigenlijk wil vertellen, namelijk de belangrijke citaat van Freud die in deze inleiding te lezen is en die ik gebruik als vertrekpunt voor deze scriptie en het feit dat televisie een antwoord is hierop, meteen al in de inleiding gezegd moet worden. Hierdoor is mijn structuur ook veranderd, maar heeft het wel voor een concrete onderverdeling gezorgd.

Ik wist dat mijn scriptie uit twee delen zou bestaan; een psychoanalytische, waarbij ik me zou verdiepen in Freud, maar ook in het wetenschappelijke en maatschappelijke discours rondom taboes en een mediagerelateerde deel, waarin in me zou richten op televisie met betrekking tot

taboes.

Zoals ik al eerder schreef heeft het denken over de concrete structuur en theorieën mij heel veel tijd gekost en ben ik daar letterlijk maanden mee bezig geweest, terwijl ik ondertussen ontzettend veel heb gelezen over zowel taboes, als over televisie. Al het mogelijke wat ik in deze periode heb gevonden wat enigszins handig zou kunnen zijn voor mij heb ik gelezen en belangrijke stukken onderstreept. Dat waren boeken die ik zelf had, boeken die ik hier speciaal voor heb gekocht, boeken op het internet, artikelen die ik al had en artikelen van het internet. Dit waren zowel krantenartikelen als wetenschappelijke bronnen. Via google 'books' en 'scholar' heb ik heel veel kunnen vinden. Deze periode, waarin ik me heb georiënteerd op theorieën en visies op taboes en waarin ik zoveel mogelijk heb gelezen, heeft ongeveer vier maanden geduurd.

Vervolgens heb ik na mijn afspraak met mijn begeleider besloten om inderdaad in de inleiding te beginnen met Freuds citaat en vanuit hier mijn stelling stapsgewijs te verantwoorden. Na lang nadenken heb ik gekozen voor de bovengenoemde hoofdstukken en heb ik alle bruikbare stukken die ik daarvoor in boeken en artikelen had onderstreept erin verwerkt om zo mijn stelling te kunnen onderbouwen. Nadat ik een structuur had en de keus had gemaakt welke theorieën ik erin wilde verwerken, heeft het schrijfproces ongeveer een maand geduurd.

Wat zowel een effectieve manier was, maar tegelijkertijd ook een valkuil voor mij, was het feit dat ik het onderzoek heel breed ben begonnen. Ik heb niet één specifieke richting gekozen, maar ik heb vanaf het begin zowel psychologie, sociologie, filosofie en mediawetenschappen gebruikt. Hierdoor had ik een overvloed aan visies en teksten. Dit heeft mij enerzijds geholpen om het hele spectrum ervan te overzien, maar anderzijds heeft het ook het hele proces langer gemaakt, omdat het heel veel tijd kostte om knopen door te hakken en om concrete beslissingen te maken over wat er wel en wat er niet in verwerkt zou worden. Wat ik eigenlijk beter had kunnen doen, is eerst een opzet maken, een soort inhoudsopgave waarin de hoofdstukken en subdelen al onderverdeeld zijn en mij aan de hand hiervan te verdiepen in de theorieën. Maar doordat ik dat niet heb gedaan, stond ik wel open voor allerlei theorieën waar ik anders niet aan zou hebben gedacht.

Literatuurlijst

Boeken

- Amerrouss, Najat. *Cultu(u)renpolitiek*. Garant Uitgevers, 2007. 28-06-2011
[http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=77PE2NDmIIkC&oi=fnd&pg=PA7&dq=cultuur\(en\)politiek+amerrouss&ots=nedXxI4wiX&sig=9U9NUzE2K9HgwJQP1QIhxRYvqKU#v=onepage&q=cultuur\(en\)politiek%20amerrouss&f=false](http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=77PE2NDmIIkC&oi=fnd&pg=PA7&dq=cultuur(en)politiek+amerrouss&ots=nedXxI4wiX&sig=9U9NUzE2K9HgwJQP1QIhxRYvqKU#v=onepage&q=cultuur(en)politiek%20amerrouss&f=false)
- Bignell, Jonathan. *An introduction to television studies*. London: Routledge, 2004. 28-06-2011
http://books.google.nl/books?id=odlQfQCpWYC&printsec=frontcover&dq=bignell+introduction&hl=nl&ei=sBIzTtCfGI6bOpeX_OML&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
- Botting, F., en S. Wilson, *The Bataille Reader*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997. 3-12-2010
http://books.google.nl/books?id=HUBO3WohcHYC&printsec=frontcover&dq=the+bataille+reader&hl=nl&ei=ugozTtjGEYieOqSQ_dUL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
- Botting, F., en S. Wilson, *Bataille; a critical reader*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1998. 3-12-2010
http://books.google.nl/books?id=ztIP_aTiPMwC&printsec=frontcover&dq=bataille+a+critical+reader&hl=nl&ei=wg4zTtWGI43NsgbGrfDoBg&sa=X&oi=book_result&ct=book-thumbnail&resnum=1&ved=0CC0Q6wEwAA#v=onepage&q&f=false
- Bryant, J. en D. Zillmann, *Media Effects*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1994.
- Calhoun, Graig. *Habermas and the public sphere*. 1992.
- Croteau, David en W. Hoynes, *Media/Society*. London: Pine Forge Press, 1997.
- Dahlgren, Peter. *Television and the Public Sphere*. London: Sage Publications, 1996.
- Danesi, Marcel. *Popular Culture: introductory perspectives*. Lowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008. 29-06-2011
http://books.google.nl/books?id=rcBR7u5wRTgC&printsec=frontcover&dq=danesi+popular+culture&hl=nl&ei=GxAzTqvZHdCSOonjla8K&sa=X&oi=book_result&ct=book-thumbnail&resnum=1&ved=0CC8Q6wEwAA#v=onepage&q&f=false
- Erdman, RAM. *Dromen, verdringing en bedrog in de psychoanalytische psychotherapie*. Assen, 2001. 13-07-2011
http://books.google.nl/books?id=C9sj5_kzTcMC&printsec=frontcover&dq=dromen+v

erdringing+en+bedrog&hl=nl&ei=ygcZToWGJIzrOZ3a0fwL&sa=X&oi=book_result
&ct=result&resnum=1&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false

- Fourie, P.J. *Media studies: content audiences, and production*. 2001. 2-07-2011
http://books.google.nl/books?id=OLiS7_vqB2EC&printsec=frontcover&dq=fourie+media+studies&hl=nl&ei=LBizTpD_HoSeOvT_7OIL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CDYQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false
- Freud, Sigmund. *Freud cultuur en religie 3*, red. T. Graftdijk. Amsterdam: Boom, 1984.
- Freud, Sigmund. *Freud cultuur en religie 4*, red. P. Beers, W. Oranje. Amsterdam: Boom 1984.
- Giles, David. *Media Psychology*. London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003.
- Gorman, Lyn en D. McLean, *Media and Society in the Twentieth Century*. Blackwell Publishing, 2004.
- Joyce, Richard. *The Evolution of Morality*. Cambridge: The MIT Press, 2007.
- Kant, Immanuel. *The critique of judgement*. 1969. 16-06-2011
http://books.google.nl/books?id=StH9wYgm4ZgC&printsec=frontcover&dq=kant+judgement&hl=nl&ei=cBMzTu34CcGeOo_gsdL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CC8Q6AEwAQ#v=onepage&q&f=false
- Maassen, Marcel en F. Oosterwijk, *Taboe*. Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2006.
- Milikowski, Herman. *Lof der Onaangepastheid*. Meppel: Boom, 1961.
- Morris, Gary. *Mental health issues and the media: an introduction for health professionals*. Routledge, 2006.
17-04-2011
http://books.google.nl/books?id=Xf_4e_D9nQUC&printsec=frontcover&dq=gary+morris+health&hl=nl&ei=SxEzTr-5MoKAOr-DxOEL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false
- O'Farrell, Clare. *Michel Foucault*. London: Sage Publishers Ltd, 2005. 27-05-2011
http://books.google.nl/books?id=Sqm3sdm3RTYC&printsec=frontcover&dq=foucault+clare+o'farrell&hl=nl&ei=rw8zTo75JYKdOqrrvPcL&sa=X&oi=book_result&ct=book-thumbnail&resnum=2&ved=0CDAQ6wEwAQ#v=onepage&q&f=false
- Palmer, Gareth. *Exposing lifestyle television: the big reveal*. Ashgate Publishing Limited, 2008. 29-04-2011
<http://books.google.nl/books?id=YNJN-tollwEC&printsec=frontcover&dq=exposing+lifestyle+television&hl=nl&ei=phAzTp>

vWLI2WOpjplfQL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC4Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false

- Raalten, van F. *De ontwikkeling van het Ik, Essay over Freud*. 1978.
- Thompson, John B. *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- Vermeulen, Baptist. *De uitdaging van het bestaan*. Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V., 2003.
- White, Mimi. *Tele-advising: therapeutic discourse in American television*. 1992. 17-04-2011
http://books.google.nl/books?id=XKJ7Cjvjh7cC&printsec=frontcover&dq=mimi+white+tele-advising&hl=nl&ei=nBEzToXuIs-WOvrpxeQL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CDcQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
- White, Mimi. “television, therapy, and the social subject; or the tv therapy machine” in *Reality squared; televisial discourse on the real*. Red. J. Friedman. 2002. 17-04-2011
http://books.google.nl/books?id=TtXin4BBii0C&printsec=frontcover&dq=reality+squared&hl=nl&ei=1hQzTsObAYSEOveAvd8L&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false

Artikelen

- Donner, Piet Hein. ‘Taboes zijn er niet voor niets’ in NRC, 25-06-2009. 16-11-2010
<http://vorige.nrc.nl/article2282399.ece>
- Dijk, van Marc. ‘Taboes blijven onmisbaar’ in Trouw, 1-07-2009. 16-11-2010
<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/nieuws/article/detail/1169176/2009/07/01/Taboes-blijven-onmisbaar.dhtml>
- Fiske, John. *Reading the Popular*. Boston: Unwin Hyman, 1989.
- Gerwen, Rob. 'Television as an Art. On Humiliation-TV'. 2002. 15-11-2010
<http://www.phil.uu.nl/~rob/output/GerwenHumiliationTV.pdf>
- Habermas, Jurgen. “The Public Sphere”. *Rethinking Popular Culture. Contemporary Perspectives in Cultural Studies*. Red. C. Mukerji, M. Schudson. Berkeley etc: University of California Press, 1991.
- Hildebrand, Wil. *De poëtica van Aristoteles*. 2005.

- Pels, Peter. 'Met een taboe dwingt de dominante groep af hoe het hoort. Openbaring is erger dan de echte overtreding.' in de Volkskrant, 13-11-2010. 15-11-2010
<http://www.kennislink.nl/publicaties/gammacanon-47-taboe>
- Pyszczynski, T. et al. (2003). Terror management theory. An evolutionary existential account of human behavior. In *In the wake of 9/11. The psychology of terror*. Washington: APA
- Veer, van der Bert. 'Zestig jaar Nederlandse tv in hoogtepunten' in HP/De Tijd, 18 februari 2011
- White, Mimi. "Ideological analysis and television". *Channels of discourse: Television and contemporary criticism*. Red. R.C. Allen. London: Routledge, 1995.

Overige

- <http://www.youtube.com/watch?v=tIjZbtGbi2Y>
- <http://www.oprah.com/oprahshow/Tyler-Perry-Speaks-Out-About-Being-Molested-and-the-Aftermath>
- <http://www.oprah.com/relationships/Sexually-Abused-Men-Is-Your-Husband-One-of-Them>
- Centrum voor Ethiek en Gezondheid, 'Televisie als vergrootglas'. 15-11-2010
<http://www.ceg.nl/cgi-bin/cega.pl?id=138>
- Justitiële verkenningen, jrg. 32, nr. 1 2006
- Raad voor Cultuur, *Advies media educatie* uitgebracht aan OC&W op 17 december 1996

Bijlage

Dit is de taboe top honderd die Nederlanders hadden in 2006, zo bleek uit een onderzoek door Marcel Maassen en Frans Oosterwijk.

100. Een relatie waarin de man minder verdient dan de vrouw
99. Verplichte dna-test om opsporing van misdadigers te vergemakkelijken.
98. Geloven in vorig of volgend leven
97. Namaakmerkartikelen kopen
96. Een relatie waarin de man veel jonger is dan de vrouw
95. Seks vóór het huwelijk
94. Een relatie waarin de man een kop kleiner is dan de vrouw
93. Niet stemmen bij verkiezingen
92. Je partner hebben leren kennen via een relatiebemiddelingsbureau
91. Moeite hebben met moderne technische apparaten
90. Diep religieus zijn
89. Een relatie met iemand van een andere etnische groepering
88. De monarchie willen afschaffen
87. Je schaamdelen geheel scheren
86. Een corrigerende tik aan je kind uitdelen
85. Komst van allochtonen naar Nederland willen beperken
84. Cosmetische chirurgie ondergaan
83. Zwartwerkers inschakelen voor de verbouwing van je huis
82. Voor herinvoering van de doodstraf zijn
81. Geen kinderen kunnen krijgen
80. Een partner die bidt in het openbaar
79. George. W. Bush een goede politicus vinden
78. Geen partner kunnen krijgen
77. Nog nooit seks hebben gehad

76. Eenzaam zijn
75. Afkomstig zijn uit een achterstandsmilieu
74. Moeten leven van een uitkering
73. Last hebben van aambeien
72. Dik zijn
71. Zwart geld bezitten
70. Batterijen bij het gewone huisvuil gooien
69. Tegen collega negatief zijn over lichamelijke verzorging
68. Je toevlucht zoeken tot een gebedsgenezer(es)
67. Zeggen dat je een cadeau niet leuk vindt
66. Communistische idealen hebben
65. Geen zin hebben om te werken
64. Een bontjas bezitten
63. Je werk niet meer aan kunnen
62. Verplichte sterilisatie van geestelijk gehandicapten
61. Adoptie door homoparen willen verbieden
60. Een hekel hebben aan je naaste familie
59. Onder behandeling zijn van een psychiater
58. Regelmatig masturberen
57. In huilen uitbarsten op het werk
56. De Islam een achterlijke godsdienst vinden
55. Pronken met je bezit
54. Overmatige lichaamsbehandling
53. Alle allochtonen het land uit willen hebben
52. Koopziek zijn
51. Seksuele speeltjes gebruiken
50. Homoseksuele gevoelens
49. Gepest worden op het werk

48. Gelovigen beschouwen als mensen die niet zelf kunnen denken
47. Geloven in het bestaan van kabouters en andere natuurwezens
46. Je werk belangrijker vinden dan het ouderschap
45. Opscheppen over je liefdadigheid
44. Ongelovigen minderwaardig vinden dan gelovigen
43. Dementeren
42. Regelmatig sekssites op internet bekijken
41. Al jaren geen seks meer met je partner
40. Sollicitanten weigeren omdat ze allochtoon zijn
39. Het liefst van Nederland een dictatuur maken
38. Falen op je werk
37. Schulden hebben
36. Je handen niet wassen na het poepen
35. Je ouders niet willen verzorgen als ze hulpbehoevend zijn
34. Geen geld hebben voor het schoolreisje van je kind
33. In je functie jezelf of anderen bevoordelen
32. Extreem-rechtse sympathieën koesteren
31. Je partner dom vinden
30. Je ene kind leuker vinden dan je andere
29. Niet in staat zijn je partner gelukkig te maken
28. Incontinent zijn
27. Vrouwen minderwaardiger vinden dan mannen
26. Je partner hebben gekozen om zijn of haar geld
25. Een HIV-besmetting hebben
24. Je best doen om veel te erven na een sterfgeval in de familie
23. Arme mensen minderwaardiger vinden dan rijke mensen
22. Een kind hebben dat in de gevangenis zit
21. Donkere mensen minderwaardiger vinden dan blanke mensen

20. Mensen begluren die de liefde bedrijven
19. Ouderen discrimineren
18. Slinkse methoden gebruiken om vooruit te komen in je werk
17. Zelfmoord overwegen
16. Niet kunnen lezen of schrijven
15. Op seksvakantie gaan
14. Spijt hebben dat je ooit kinderen kreeg
13. Zonder opzet schuld hebben aan de dood van een ander
12. Autorijden onder invloed van alcohol of drugs
11. Een strafblad hebben
10. Fysieke / psychische druk uitoefenen op je partner voor sex
9. Een geslachtsziekte hebben
8. Naar een prostituee gaan
7. Een buitenechtelijke seksuele relatie hebben
6. Alcohol nodig hebben om te kunnen functioneren in je werk
5. Collega's ongewenst intiem benaderen
4. Je huisdier verwaarlozen of mishandelen
3. Iets waardevols stelen van je werkgever
2. Je partner of kinderen mishandelen
1. Seksueel verlangen naar je eigen kind